

III. A matyó népművészet hatása a Matyóföld fejlődésére

1. Bevezetés

A matyóság a Magyarország északkeleti részén fekvő Mezőkövesd városának és környékének magyar lakossága. „A matyó örökséget meghatározza a matyó néprajzi csoport ma is élő, jellegzetes stílusú, színes népművészete, egyedi viselete és katolikus vallásossága.” A matyóság sajátos népművészete a néprajzi csoport hagyományos népi kultúrájának, társadalmának, életformájának, több évszázados gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésének eredményeként jött létre.¹⁷⁵

„A 19. század végén alakult ki a matyók jellegzetes tarka, szabadrajzú, térkitöltő hímzése, amelyet lakástextileken, valamint vászon és bőr viseletükön egyaránt alkalmaznak. A számtalan motívum között legjellegzetesebb a matyó rózsza. A karakteres matyó népviseletet ugyancsak nagy becsben tartják és ma is szívesen felöltik a különböző helyi közösségek tagjai a hagyományörző és az ünnepi rendezvényeken.”¹⁷⁶

A matyó népművészet kiemelkedő jelentőségét mutatja az is, hogy 2012 óta szerepel az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) által nyilvántartott, az emberiség szellemi kulturális örökségét összegyűjtő reprezentatív listán. A hungarikumtörvény erre vonatkozó III. 12. § (2) pontja alapján az érték a Hungarikum Bizottság 2013. január 31-i döntésével a Hungarikumok Gyűjteményébe is felkerült, úgynevezett „törvény általi hungarikumként”.¹⁷⁷

Amellett, hogy a matyó népművészet formálója lehet a nemzeti identitásunknak is, jelentős szerepe van a települési örökségértékek megőrzésében, ezáltal pedig a helyi identitás erősítésében s nem utolsósorban a helyi szolgáltatások fejlesztésében. A matyó népművészet, a települési örökség megőrzése és hasznosítása számos közvetlen és közvetett haszonnal jár a vizsgált térség társadalmára és gazdaságára nézve. Hozzájárul a többi között a közösségépítéshez, a helyben történő munkahelyteremtéshez és -megőrzéshez, a hungarikumra épülő szolgáltatások fejlesztéséhez, a turizmus növekedéséhez, a helyi adóbevételek növekedéséhez.

A Nemzetstratégiai Kutatóintézetben 2021 második felében folytattuk a hungarikum témájú kutatást. Ennek altémája a matyó népművészetre kiterő vizsgálat volt, amelyet kvalitatív módszerrel, strukturált interjúk elkészítésével valósítottunk meg. Az interjúk lehetőséget biztosítottak a téma mélységi vizsgálatára és a látens jelenségek feltárására is. A kutatás helyszíne a Matyóföld – Mezőkövesd, Tard és Szentistván – volt, ahol 2021 szeptemberében egyhetes kutatótábor szerveztünk az ELTE néprajz szakos hallgatói számára. Ennek keretében a hallgatók a települések illetékes szakembereivel készítették szakmai interjúkat 12 témakörben. Ezek között a témakörök között szerepelt a matyó identitás, a hagyományörzés (a matyó lakodalom a múltban és a jelenben), a matyó népművészet terei (reprezentációja a köztereken, a közintézményekben, a közgyűjteményekben, a tájházakban, a falunapokon, a fesztiválokon), a matyó díszítőművészet mint hungarikum és a Matyóföld kulcsembereinek hatása a település életére. A kutatás során

¹⁷⁵ Szellemi kulturális örökség Magyarországon: *Matyó örökség – A hímzés, viselet, folklór továbbélése.*

¹⁷⁶ Hungarikumok Gyűjteménye: A matyó népművészet – egy hagyományos közösség hímzéskultúrája.

¹⁷⁷ Hungarikumok Gyűjteménye: A matyó népművészet – egy hagyományos közösség hímzéskultúrája.

kitértünk a matyó népművészet revitalizációjának, nemzeti és nemzetközi kapcsolatainak vizsgálatára is, valamint feltártuk a matyó népművészet és a turizmus kapcsolódási pontjait.

Jelen tanulmányban a matyók eredetével, a matyó népművészet sajátosságaival, valamint a matyó népművészetnek a matyóföldi identitásra és a turizmusra gyakorolt hatásaival kapcsolatos kutatási eredmények olvashatók.

A téma feldolgozásánál alapul vettem a matyó népművészet témában eddig megjelent írásokat. Szakirodalmi kutatásom kitért egyebek között a matyóság származásának és a matyó népművészetnek (hímzés, viselet és szokások) a vizsgálatára. Ezenkívül strukturált interjúkat készítettem Mezőkövesden, Tardon és Szentistvánban a megjelölt témákban kompetens személyekkel.

A várható eredmények segítségével szerettem volna felhívni a települések és a szakmai szervezetek figyelmét a matyó népművészet hasznosításában rejlő további lehetőségekre és az értékek hasznosításából származó előnyökre annak érdekében, hogy színesedjen, gazdagodjon a térségbe érkezők körében a matyókról alkotott kép.

2. A matyók eredete és a matyó népművészet

„A matyóság a 18–19. században kialakult néprajzi csoport, elsősorban az Alföld és a hegyvidék találkozásánál fekvő mezőváros, Mezőkövesd népességét foglalja magában. A helyi hagyomány matyónak tartja a két szomszédos falu, Tard és Szentistván népét is. A három közösség kulturális arculatában azonban jelentős különbségek is mutatkoznak, miközben hasonló vonások ismerhetők fel a Bükkalja falvainak örökségével is. A matyóság kulturális önazonosságát elsősorban Mezőkövesd hordozta.”¹⁷⁸

2.1. A Matyóföld elnevezése

Egyik magyarázat szerint a Matyóföld elnevezése Mátyás királyhoz kötődik, mivel állítólag Mezőkövesden és a környékbeli településeken gyakori volt a Mátyás király neve után adott Mátyás keresztnév. Ennek a névnek egy becézett formája a Matykó, Matyó.¹⁷⁹ Istvánffy Gyula megjegyezte, „hogy a Mátyás névnek a deminutiv i képzővel ellátott alakjából, a Matyiból lett aztán a Zsuzsi Zsuzsó, a Kati Kató, a Pali Palkó, a Feri Ferkó mintájára a Matyó, amely név lassankint magára az egész mezőkövesdi népre alkalmaztatott”.¹⁸⁰ Mivel ezt sokat emlegették, a környező települések lakói egyre inkább matyónak nevezték el az itt élőket.

A matyó névvel összefüggő fenti magyarázathoz hasonló álláspontot képviselt Győrffy István is. A néprajzkutató felhívta a figyelmet arra, hogy az első leírás a matyókról először a Kassai-féle *Szókönyvben* jelent meg, amely a matyók eredetéről ezt mondta:

„Mezőkövesd, Szentistván és még Tard népes községekben egy tájszólás, -viselet, -szokás, -jellemvonás tekintetében mintegy különváló fajtát képezi a magyar népnek. Nevöket Mátyás királytól vették, aki őket, Mezőkövesd lakosait több szabadsággal megajándékozta, sőt egy okmányt részökre

¹⁷⁸ Matyó Népművészet Egyesület: *Matyó örökség – a himzés, viselet, folklór továbbélése*. Szellemi kulturális örökség Magyarországon. 2010. március 2. 3.

¹⁷⁹ Hungarikumok Gyűjteménye: A matyó népművészet – egy hagyományos közösség himzés-kultúrája.

¹⁸⁰ ISTVÁNFFY Gyula (1896): A borsodi matyó nép élete. *Ethnographia*, 7., 454–455.

Mezőkövesden adott ki és írt alá, ahonnan Mátyás fiainak s végre Matyóknak neveztettek el később, és nemcsak a kövesdi, hanem a tulajdonosaiknak elsajátított két szomszédbeli lakosok is.”¹⁸¹

Istvánffy Gyula is a Mátyás keresztnévből eredeztette a matyó népvét, őket „Mátyás fiainak” nevezve. Ennek az alábbi történeti bizonyítékát adta:

„Mátyás királynak a csehek ellen viselt háborúja alkalmával a mezőkövesdiek a hadsereg létszámát 20, saját költségükön fölfegyverzett katonával szaporították, azonkívül a hadak élelmezéséhez is jelentékenyen hozzájárultak. Mátyás király viszonzásul Mező-Kövesd városát kiváltságokkal ellátva előbb szabadkirályi várossá emelte, majd 1464-ben pecsétet adományozott neki. Nyolcz évvel később 1472-ben személyesen meglátogatta őket, s látván a nagy dúlást, amit a lengyelek rajtuk véghez vittek, adójukat örök időkre évi kétszáz arany forintokban állapította meg, s a várost önálló bíraskodási joggal ruházta fel. A királyi kegy ennyi jelével elhalmozott város lakossága a jötevő iránti hálából, nagyon hihető, hogy újszülött gyermekeit örömmel és minél sűrűbben kereszteltette a Mátyás névre.”¹⁸²

A Mátyás király tiszteletéhez kapcsolódó matyó névvel kapcsolatban Györffy további vizsgálatokat is végzett. Tanulmányozta, hogy a régebbi és az újabb név szerinti összeírásokban csakugyan elterjedt volt-e a Mátyás keresztnév Mezőkövesden. Úgy találta azonban, hogy az egyéb keresztnévek között mindig kisebbségben volt ez a név. Sőt a 15–16. századból fennmaradt töredékes névlajstromokban Mátyás keresztnévet egyáltalán nem találtak. A Mátyás név először az 1682. évi összeírásban bukkant fel. Mezőkövesden az 5%-ot egyedül 1770-ben haladta meg, amikor a Mátyások száma a 10%-ot elérte, de ekkor sem ez volt a legelterjedtebb keresztnév. Nem valószínű tehát, hogy Mátyás király emlékére keresztelték volna gyermekeiket Mátyásnak. Ez esetleg indokolt lehetett volna Mezőkövesden, azonban Tardon és Szentistvánban semmiképpen, mert ez a két falu sem Mátyás király korában, sem azután nem tartozott Mezőkövesdhez, sem azzal nem volt egy birtoktest. Tard a cserépi vár tartozéka, Szentistván az egri káptalané volt; Mezőkövesd pedig a diósgyőri várhoz tartozott. Ebből következően Tardon és Szentistvánban a Mátyás keresztnév ritka volt: például 1828-ban mindkét helyen az 1%-ot alig haladta meg.¹⁸³

„Az, hogy a matyó nevet nem a kövesdi nép adta magának, abból is kitűnik, hogy a Mátyást nem becázte Matyónak, hanem Matyók-ot mondott. A matyó-vá csonkítást egy más dialektust beszélő szomszédos nép végezhetette el, aki a *k* véghangzóban többes szám képzőt velt s azt a névből elvonta.”¹⁸⁴ Györffy István véleménye szerint a matyó név nem más, mint a Mátyás névből alakított gúnynév, amelynek semmi köze nincs Mátyás királyhoz. Teljességgel valószínűtlennek tartotta, hogy éppen a matyók nevezték volna el magukat ezzel a névvel. „A gúnynév ráragad az emberre, de maga nem gúnyolja önmagát.”¹⁸⁵ Mezőkövesd is azóta vállalja a nevét, amióta kitalálták és elterjesztették, hogy ez a név Mátyás király fiait, híveit jelenti. Györffynek az volt

¹⁸¹ Napkelet I. 1857 Idézi Györffy István (1929a): A matyók. In HORGER Antal et al. (szerk.): *Népünk és Nyelvünk*, 1., 137.

¹⁸² ISTVÁNFY (1896)

¹⁸³ Györffy (1929a); Dala József (1993): A híres Mezőkövesd. In DALA József – ERDÉLYI Tibor: *Matyóföld. A híres Mezőkövesd*. Budapest: Athenaeum, 12–46.

¹⁸⁴ Györffy István (1929b): A matyókról. A Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára. IV. *Társadalom- és Néprajzi Szakosztály Közleményei*, 1(6), Szeged: Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság.

¹⁸⁵ Györffy (1929a): 140.

a gyanúja, hogy a matyó gúnynevet a szomszédos kálvinisták „ragasztották rá” a katolikus vallású mezőkövesdiekre a köztük gyakori Mátyás-Matyók név csúfolására s ezekről általánosították aztán a szomszédos katolikusokra is, akik a kövesdiekkel azonos dialektust beszéltek és viseletük, valamint egyéb néprajzi sajátosságuk hozzájuk többé-kevésbé hasonló volt.¹⁸⁶

A gúnynévből kialakult elnevezés ellenére a matyó nép vállalja, nem szégyelli a matyó nevet, sőt büszke rá. Ám a kövesdiek inkább magukat tartják matyónak, a szentistvánit gahónak, a tardit pedig tatárnak csúfolják. Györffy István olyan idős embert is talált Szentistvánban, aki azt mondta, hogy „Mink már nem vagyunk matyók, csak az apáink voltak azok!”¹⁸⁷

2.2. A matyó nép származása

A matyó nép származására vonatkozóan is több feltevés ismeretes. Istvánffy Gyula a mátravidéki palócok testvérnépének nevezte a matyókat:

„Minthogy pedig a mezőkövesdiekkel együtt Tárd és Szentistván lakossága nem más, mint a Mátra északi és a Bikk hegység nyugoti oldalán letelepült palócságnak egy kiszakadt töredéke, aminek kétségtelen bizonyosságai azok a szembeszökően közös vonások, melyeket a matyó és a palóc nép életében és ruházkodásában ma is feltálálhatunk.”¹⁸⁸

Sajátos képet fest a matyóságról Kandra Kabos is 1891-ben *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben* című művének második kötetében: „Mező-Kövesd mezővárosában és környékén lakik tömegesebben a magát Mátyás királytól származtató matyóság, az az érdekes palócféle magyar faj.”¹⁸⁹

A két szerző a matyó nép eredetéről tehát azt tartotta, hogy az a Mátra északi és a Bükk hegység nyugati oldalán letelepült palócságnak a kiszakadt töredéke volt. A palócságról pedig általánosan azt mondták, hogy a honfoglaló magyarokhoz csatlakozott kunok leszármazottai, akiket Anonymus a Bükk és a Mátra hegység déli lejtőin helyezett el.¹⁹⁰

Hunfalvy Pál a matyókat kun eredetűnek tartja, akik a Szent László uralkodása utáni időkben érkeztek ide. Anonymus is, aki ezt a vidéket ismerte a legjobban, a Bükk és a Mátra déli lejtőin említette a kunokat, akik csak később kerültek át az északi oldalra.¹⁹¹

Györffy István is az Anonymus által megnevezett kun nép maradékának tartotta a matyókat, és egyetértve Anonymussal azt mondta, hogy ezek nem az északi palócokból szakadtak ki, hanem a palócok innen, délről húzódtak mai földjeikre, amit települési módjukkal bizonyítanak.¹⁹² Györffy István ehhez hozzátette még, hogy „a tardiak a tatárjárásból itt maradt néhány tatár

¹⁸⁶ GYÖRFFY (1929a): 140.

¹⁸⁷ GYÖRFFY (1929a): 139; Györffy (1929b): 5.

¹⁸⁸ ISTVÁNNFFY (1896): 456.

¹⁸⁹ FÜGEDI Márta (1997a): „Mezőkövesd, a magyar falu legfőbb reprezentánsa”. A matyó népművészet felfedezése, a matyó „image” kialakulása. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mitosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei 6., 7.

¹⁹⁰ GYÖRFFY (1929a): 137–160.

¹⁹¹ GYÖRFFY (1929a): 137–160.

¹⁹² GYÖRFFY (1929a): 137–160.

ivadékának lenni mondatnak, amit ezen községbeliek egy része túlságos együgyűsége, soknak kiváló arcvonásai és a falu felett levő Tatárhalom-nak nevezett domb is hihetővé tesznek.”¹⁹³

A matyó nép tatár eredetével kapcsolatos feltételezéseket azonban Istvánffy Gyula minden történelmi argumentumot nélkülöző hipotézisnek tartja, és véleménye szerint a tatár eredetnek ellentmondanak a tősgyökeres magyar családnevek mindhárom településen.¹⁹⁴

Ha Anonymus és Györffy István szavaihoz ragaszkodunk,

„akkor azt kell feltételeznünk, hogy a magyarokkal együtt bejött kunok, akiket a palócokkal szoktak azonosítani, először a Mátra és a Bükk déli oldalán helyezkedtek el és csak később kerültek át az említett hegység északi oldalára. Bizonyítja ezt az alföldivel azonos településforma, a Bükk és a Mátra déli lejtőjén és síkjain nagy számmal található török eredetű helynév, mely a hegyektől északra levő területeken már sokkal gyérebben található. Míg idelenn szláv név alig került a helynevek közé, fent már inkább volt. Idelent a barna törökös típus volt gyakori, odafent szőke, a török jellegét kevésbé mutató, valószínűleg más népelemekkel keveredett nép lakott. Anonymus kunjai hazájának tehát a Mátra és a Bükk termékeny déli oldalát tartjuk. A nép innen kelt át a hegyek túlsó, kevésbé termékeny, hajdan erdővel borított oldalára, s a mezőkövesdi matyó – akit Anonymus kun népe maradékának tarthatunk – nem az északi palócból szakadt ki, hanem az elsőfoglalású földjén volt, sőt palóc testvérei innen délről szakadtak mai földjeikre.”¹⁹⁵

„Hogy a matyóság nem a Bükkön és a Mátrán túli palócságból szakadt ki s települt mai helyére, legjobban Mezőkövesd településformája bizonyítja, mely a legtipikusabb alföldi, téli szállás-eredetű településforma, melynek északi határvonala a Bükk, a Mátra és a Cserhát gerincén haladt. Az ezen határtól északra lakó palócok településformája teljesen eltért az alfölditől és megegyezett egyéb hegyvidékek településformáival, melyek egy európai településformának a változatai. Nyilvánvaló, hogy ezeken a helyeken a magyarság később jelent meg és kialakult településformát vett át az őslakóktól, míg az Alföldön a keletről hozott ősi településformából, a téli szállásból fejlesztette ki falvait.”¹⁹⁶

Ezeket az alföldi településformákat az jellemezte, hogy minden gazdának két beltelke volt, de nem egymás mellett. A falu centrális részén volt a szűk lakótelek a lakóházzal, a falu periferiális részén, több utcával kijebb pedig volt a tágas ólas- vagy szálláskertje. Ez 8-10-szer akkora nagy volt, mint a lakótelek. Az ólaskertben volt az ól, a jószágállomány, a takarmány és a tüzelő, s itt végezték a nyomtatást és a cséplést. A matyó községekben még a múlt század közepén sem voltak elkerítve a telkek, ezért utca sem volt, jobban mondva a házon kívül mindenütt utca volt. A község központi részén nem volt szükség kerítésre, mert a lakóház körül nem volt semmi, amit érdemes lett volna bekeríteni. Eredetileg a kerítést hívták kertnek, a kert tehát nem jelentett művelt területet.¹⁹⁷

Ázsiai eredetre enged következtetni a matyók antropológiai szempontú vizsgálata is. Györffy István ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy e népet „embertani szempontból különösen érdekessé teszi bizonyos mongolszerű jelleg előfordulása. Gyakori ugyanis közöttük úgy a férfiaknál, mint inkább a nőknél a széles, lapos pofacsont, az erősen benyomott széles orrgyök, a széles orrcimpa, az apró, valamint az ún. »mongol redő«-vel ellátott szem, a sárgás-barnás szem és bőrszín,

¹⁹³ GYÖRFFY (1929a): 137.

¹⁹⁴ ISTVÁNYFY (1896): 447–459.

¹⁹⁵ GYÖRFFY (1929b): 7–8.

¹⁹⁶ GYÖRFFY (1929b): 9–10.

¹⁹⁷ GYÖRFFY (1929b): 1–26.

alacsony termet.”¹⁹⁸ Kandra Kabos 1891-ben, *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen* című munkájában a „faji jelleg” tekintetében azt emelte ki, hogy „mindegyiktől elüt a matyó az ő kiülő pofacsontjával, apró szemeivel és tagbaszakadt termetével”. Mindezt más helyütt „mezőkövesdi tatárként” nevezi meg. A „magyaros stílus” arculatának kialakításakor Huszka József is foglalkozott már a matyókkal, kiemelve, hogy „ez a nagyon is keleties ízlés alighanem tatár eredetükben gyökerezik”. Bartucz Lajos szintén valószínűnek tartja, hogy a matyó nép egyik alkotóelemét bizonyos tatárféle nép alkotja.¹⁹⁹

A múlt század végére tehát a köztudatban kialakult egy tipikus kép a matyóságról, s együtt vannak már azok az elemek, amelyek a matyó népcsoportot olyannyira reprezentánssá teszik: a minden mástól különböző színes, tarka, ezért „keletiesnek”, „ősinek” minősített viselet, valamint a jellegzetes, ázsiai eredetre utaló antropológiai sajátosságok.

2.3. A matyó népművészet

A mezőkövesdi emberek szépségszeretete elsősorban a hímzéseiken és a viseletükön keresztül jelenik meg. Jellegzetes a virágok sokfélesége és sokszínűsége, a motívumok egymásba fűzése, ami ugyancsak változatos formában van jelen. „A matyó hímzés erőteljes, merész színeiben, szabadon szerkesztett, zsúfolt mintáiban élesen, határozottan kifejeződött az a paraszti bizakodás, öntudat, újfajta pompa, ami országszerte fölhajtó ereje volt az új népművészeti stílusoknak.”²⁰⁰

2.3.1. A matyó hímzés

Az 1860-as évektől beszélhetünk matyó népművészetről. Ekkortól a hímzett lepedővégeken és a ruhaneműk díszítményeiben olyan új motívumok jelentek meg, amelyek már elkülönültek a környező bükkaljai vagy alföldi, Tisza menti vidékek szokásos hímzéseitől és az ottani lakásdíszítmények világától.

A hímzések eredetéhez egy mese is kapcsolódik:

„A gonosz elrabolta egy matyó lánynak az anyját és a szerelmesét. A lány kétségbeesett könyörgésére a gonosz megígérte, hogy visszaadja szeretteit, de csak akkor, ha télvíz idején az ölében elviszi a templom elé a nyár összes virágát. Istentől sugallt gondolatra a lány ráhímezte a mezők virágait a kötényére, így vitte el azokat és ezzel visszakapta az anyját és a vőlegényét.”²⁰¹

A matyó hímzés jellemző mintái tehát a virágok, és ezek között is kiemelten a rózsák. A matyóknál a rózsának igen sokféle módon tagolt és kivitelezett változata létezik.²⁰² Méretben egyre nőttek,

¹⁹⁸ GYÖRFFY (1929a): 143.

¹⁹⁹ Idézi FÜGEDI (1997a): 7–8.

²⁰⁰ FÉL Edit – HOFER Tamás (1975): A matyó hímzés alakulása és a magyar népművészet stíluskorszakai. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 13–14., 451.

²⁰¹ GYÖRFFY (1929b): 64.; Matyó Népművészeti Egyesület: Matyó hímzés.

²⁰² A rózsák változatai: a szücsösrózsa (rendszerint három szerepel egymás mellett), a csókosrózsa (két egymással szembenálló rózsza), a haragos rózsza (két háttal álló rózsza), szívrózsa, akácleveles, cserleveles rózsza, surcrózsa (a kötényeken használják), tetőcserfa rózsza, cakkoslevelű rózsza, kulacsrózsa, cserfaaljas

újabb-újabb szirmokat ragasztottak hozzájuk, s a szinte tenyérnyi rózsák tagolására ellentétes színeket váltogattak (6. kép). A lepedők például szolgáltak azonban arra is, hogy a matyó hímzés legszínesebb virágzása idején sem vészett el az egy színnel való díszítés iránti igény, ami összekötötte Mezőkövesdet más vidékek hímzéseivel (pl. a nyersvászon alapon a piros hímzés Kalotaszeggel és a Dunántúllal kötötte össze Mezőkövesdet).²⁰³

6. kép: Gyapjúhímzéses falvédő – Kisjankó Bori munkája

Forrás: Matyó Népművészeti Egyesület. Wikipedia.

A múlt század harmadik harmadában, a jobbágysorból éppen kilépő asszonyok a lepedővégeket laposöltéses varrásos hímzésekkel kezdték el díszíteni. Elsődlegesen a lepedővégeket díszítették tehát, nem a ruhadarabokat.

„Jó néhányszor eltűnődtem már rajta: igen, elsődlegesen a lepedőket, s nem a viseletre szánt ruhadarabokat. A lepedőket, amelyek verejték-, véreslucskosak a gyermekét szülő anya alatt, s agyongyötrtek a haláltusát vívó marcangolására. E nagy rejtjeleket kellett földolgozhatóvá, a szenvedéseket elviselhetőbbé tenni a motívumokkal?” – írta Kiss Gyula *A matyó népművészet nyomában* című írásában.²⁰⁴

Györffy István felmérései szerint a matyó hímzés a szűcshímzésből született az 1860-as években. Eleinte csak egyes motívumokat vettek ki a szűcsornamentikából, s azt a régi kék és vörös pamutanyaggal hímezték, majd később nagyobb bátorsággal több mintát és több színt vettek át.

rózsa, tetősrózsa, szűrrózsa, pipacsrózsa, cserfarózsa, kinyílt rózsa, pávafarkú rózsa, aljas szűcsös rózsa, gubórózsa, katicaközepes, tölgyesaljas, eredeti stb. rózsafélék. Különböző tulipánok: eredeti tulipán, pisze tulipán, fésűs tulipán, kővérke tulipán, ködmőnaljas tulipán, ásos tulipán, recésaljú tulipán, cserfaleveles tulipán, cakkostetejű tulipán, pávás tulipán stb. Csillagfélék: cserfacsillag, hármascsillag, recésszélű csillag, pisze csillag, pávafarkú csillag, cserfamakkos csillag, tölgyesszélű csillag, eredeti csillag, dupla csillag stb. (DALA József – ERDÉLYI Tibor [1993]: *Népművészet és háziipar*. In DALA József – ERDÉLYI Tibor: *Matyóföld. A híres Mezőkövesd*. Budapest: Athenaeum, 68.)

²⁰³ FÉL–HOFER (1975): 433–453.

²⁰⁴ Kiss Gyula (1974): *A matyó népművészet nyomában. Matyóföld*, 1., 52.

Az 1880-as évektől kezdve már színes gyapjúfonallal is hímeztek, az 1890-es évektől kezdve pedig selyemmel is. A színek használatában a piros mindvégig megőrizte a dominanciáját, mellette azonban egyre nagyobb szerepet kaptak a kék, a zöld, a sárga, a lila és a rózsaszín árnyalatai.²⁰⁵ Az 1900-as évek elején kezdtek először idegenek, úri közönség számára hímezni és a vászon helyett fekete klottot használni. A közvetítő kereskedelem megerősödése az addig kezdetleges kompozícióval dolgozó matyó asszonyokat azonban bizonyos sablonos formák hímezésére szorította. A jelszó az volt, hogy „olcsón sokat termelni!”, amelynek a következménye a díszítőművészet eredeti formáinak fellazulása lett. Györffy azonban azt is kiemelte, hogy a matyó asszony a maga és családja szükségletére mindig lelkiismeretes munkát végzett.²⁰⁶

Mezőkövesden a legelső „íróasszonyok”, azaz a hímezéseket előrajzolók működése az 1880-as, 1890-es évekre tehető, ekkor kezdett kialakulni az egyes rajzolók sajátos, egyéni stílusa. Ezeknek az íróasszonyoknak egy része szűcs családból származott, s a korábbi régies mintakincs elhagyásával elsősorban az újabb térkitöltő szabadrajzú mintákat kezdték alkalmazni, hasznosítva a szűchímezés elemeit is (pl. Öreg Kisjankó Bori, Rakamazi Erzsa, Öreg Pék Panni). Mezőkövesd népművészeti hagyományának egyik legismertebb személyisége volt Kisjankó Bori (Gáspár Mártonné Molnár Borbála, 1876–1954), aki az előrajzolás és a hímezés tudását családi hagyományként kapta, hasonlóan a legtöbb, korábban említett jeles íróasszonyhoz. 1953-ban az első között kapta meg a Népművészet Mestere kitüntetést. Jelentősége abban ragadható meg, hogy a matyó hímezéskincset megújította. „Ő volt a legmerészebb a részarányosság, a kompozíciót irányító szabályok elhagyásában. Míg más íróasszonyok tervein a minta két oldala többé-kevésbé megfelelt egymásnak, az ő rajzain ahány sarok, szinte annyiféle minta.”²⁰⁷ Az ő neve vált a legismertebbé az íróasszonyok között, bár mellette számos hasonló tehetségű alkotó is tevékenykedett. „Százrósás” íróasszonyként is emlegetik, hiszen ő rendelkezett a legtöbb motívummal. A kezében, a gondolataiban voltak ezek a virágok: „még humva, álmában is virágokat látott.”²⁰⁸ Bárhol és bármikor, ha rendelkezésre állt egy asztal, egy ceruza és egy papír, ő arra száz rósát varázsolt néhány percen belül. Olyan gyorsan, biztosan és könnyedén „írt”, hogy az emberi szem jóformán alig tudta követni a vonalvezetését.²⁰⁹

2.3.2. A matyó viselet

A viseletben is meglátszik a hímezésekben látható forma- és színgazdagság. Itt is a színek bátor használata jellemző. A ruhadarabokat az itt élők elődei nem csak azért igyekeztek sajátossá tenni, mert a környezetüktől a viseletükben is igyekeztek különlegesebbnek, érdekesebbnek mutatkozni (7. kép). Ennek köszönhető a matyó népművészet népszerűsége. A millenniumi ünnepségeken már a budapesti lakosság, illetve az ideérkező külföldi vendégek is rácsodálkoztak erre a kultúrára.²¹⁰

²⁰⁵ Matyó Népművészeti Egyetem: Matyó hímezés.

²⁰⁶ DAJASZÁSZYNÉ DIETZ Vilma (1952): Adatok a matyó íróasszonyok életéhez. *Ethnographia*, 63., 139.; GYÖRFFY (1929b): 22.

²⁰⁷ FÉL–HOFER (1975): 451.

²⁰⁸ KISS (1974): 53.

²⁰⁹ DAJASZÁSZYNÉ DIETZ (1952): 139–150.; KISS (1974): 65–70.; FÉL–HOFER (1975): 433–453.; BARSÍ Ernő (2002): Emlékezés a 125 esztendeje született Kis Jankó Borira. *Honismeret*, 30(1), 3–5.; Matyó Népművészeti Egyesület (2010): 4.

²¹⁰ Hungarikumok Gyűjteménye: A matyó népművészet – egy hagyományos közösség hímezéskultúrája.

7. kép: Matyó viselet

Fotó: Molnár László, Matyó Népművészeti Egyesület

A matyó viseletről a legrégebb ábrázolást a *Napkelet* című folyóirat őrizte meg 1857-ben. Ekkor a matyó férfi és nő viselete még nagyon egyszerű volt, és semmiben sem különbözött az akkori jobbágyviselettől, amely az Alföldön és a Felföldön csaknem teljesen egyforma volt.²¹¹

A női öltözet jellegzetes karaktere a 19. század végére formálódott ki: ekkorra alakult ki a hosszú, harang alakú, apró ráncokba szedett szoknya, a felsőtestet hangsúlyozó blúzfélék, a változatos fejdíszek. Ez a viselet erőteljesen eltért az egykorú rövid, sokszoknyás, ingvállas népviseletektől. A nőknél az előbb említett sajátosságok mellett részletesebben kiemelhető a kontyot védő kúp alakú tok és az ebből kifejlesztett díszes menyecskefőkötő, ami az 1860-as évek után keletkezett.

„Ennek további fejleménye az asszonyok sátoros kendője, továbbá a kövesdi csavarítás kendő, amelyet az 1800-as évek második felétől hordtak az asszonyok. A kövesdi hosszú, hendergő szoknyák is az újabb divat szüleményei. Hasonlóképpen a fekete cifra, hímzett surcok is, melyeket az 1870-es évektől készítettek és használtak.”²¹²

Az ingvállnak is sok változata volt. Mielőtt ezt felkötötték, felhúzták a rövid, „vendég” szűk ujjakat, amelyek slingoltak, cakkosak voltak. A lányok ingvállja „piroslipés”, gyors, telehímezve apró virágokkal. A menyecske „bíboringvállat” viselt (bíborkeményített grenadinszerű anyag). Az idősebb asszonyok is hordtak fehér, lipés ingvállat. Az ingváll fodros volt, az ujján lévő piros-habos, bokorra kötött, rojtosvégű pántlikát „kutyának” nevezték. Az ingvállra dúsrojtú, színes nyakbavaló kendőt kötöttek. Nyáron a fellőkös lityát (rövid ujjú, keményített ingvállas blúz), hűvös időben a lityát vagy testállót viselték (szűk, testhez simuló, hosszú ujjú blúz).²¹³

A 19. század végére alakult ki a férfiviselet is, amely a formája és a színgazdagsága okán országosan egyedülálló volt. Jellegzetes férfiviselet volt a borjúszerű ing, amit a matyó férfi az 1870-es évek óta viselt. A férfiak rövid derekú inget hordtak, melyhez tüszőt viseltek. A férfiak

²¹¹ GYÖRFFY (1929a): 137–160.

²¹² GYÖRFFY (1929a): 154.

²¹³ GYÖRFFY (1929a): 153.; GYÖRFFY (1929b): 19.; DALA–ERDÉLYI (1993): 59–60.

és a nők cifra ködmönt már a múlt század közepén is viseltek, a férfiak ezen kívül cifra subát is magukra öltöttek. A férfiak szüre – melyet szűrszabók készítettek – szintén az 1870-es évek után lett cifra. Györffy István megjegyezte, hogy általában a kövesdi viselet gyorsan változott ugyan, azonban megőrizte az egyéniségét.²¹⁴

A ruházat díszítése 1910-ben nyert polgárjogot és elismerést. Az élelmes kereskedők is ekkor kezdték felismerni a népművészetben rejlő üzleti lehetőségeket. A népművészet elüzletiesedése azonban vakvágányra futott, mivel a kézzel varrt motívumok helyett egyre inkább Csehországból érkező „ragyogók” (flitterek, sujtások, kerek, színes rézlapocskák) kerültek a ruhadarabokra. A divathóbort azonban nem ismert határokat: a summás apa akár nyári keresetét is ráköltethette lányaira, de az is kevés volt. Azt hangoztatták, hogy „hadd korogjon, csak ragyogjon”.²¹⁵ Az új divatból senki sem akart kimaradni, mivel a többiek „alábbvalónak” nézték volna, ha ruhájáról lemarad a ragyogódísz. Az asszonyok a háztartási pénzből vették el a díszek árát, titokban adták el a búzát a padlásról, hogy ragyogót vehessenek. Dala József és Erdélyi Tibor adatai szerint egy menyecske ruháin a ragyogók értéke akár több száz mázsa búza ára is volt.²¹⁶ A hosszú éveken át tartó, vég nélküli „cifrázkodás” oda vezetett, hogy az 1920-as évekre a vele járó terhet már nem bíró matyóság elszegényedett. Erre 1925. február 25-én sajátos választ adtak: ezen a napon férfiak és nők egyaránt elégették ragyogóikat, egyben kimondván ezek viselésének tilalmát.²¹⁷

„Az esemény után a matyók szinte egymást ellenőrizve tartották és tartatták be a közös akarattal hozott határozatokat. Nem engedték be a templomba azt a lányt vagy legényt, aki a megengedettnél több ragyogót viselt a ruháján. [...] A ragyogóktól megvált tehát a matyóság, de annak sem formáit, sem színeit nem adta fel teljesen. A megszokott paszománddíszeket hímzéssel utánozták, fehér és sárga selyemmel helyettesítve a ragyogók ezüst és arany színhatását. Ezzel idegen motívumkincs és forma került a matyó hímzés kompozíciós rendjébe.”²¹⁸

„Azt a gazdasági-társadalmi folyamatot, amely törvényszerűen vezetett a matyó viselet és díszítőkultúra polgárisodásához és végül a hagyományok elhagyásához, a ragyogóégetés sem tudta megakadályozni.”²¹⁹ Ezen folyamat során a népművészet sokat veszített eredeti értékéből. Szerencsére a gazdag díszítéseket továbbra is őrizték a településeken tevékenykedő íróasszonyok. Annak köszönhetően, hogy a matyó népművészet nagyobb figyelmet kapott állami szinten, az 1950-es évekig még rendszeresen hordták a matyó népviseletet a hétköznapiakon is. Ezt követően azonban végérvényesen eltűnt Mezőkövesd utcáiról a népviselet, és innentől fogva inkább csak a múzeumban volt már jelen. A leghamarabb a városban dolgozó fiatalok, legkésőbb az idős asszonyok hagyták el a viseletet. Sok család azonban ma is féltve őrzi az elődök ünneplőruháit,

²¹⁴ GYÖRFFY (1929a): 137–160.; GYÖRFFY (1929b): 1–26.; Matyó Népművészeti Egyesület (2010): 1–18.

²¹⁵ GYÖRFFY (1929b): 68.

²¹⁶ Egy rőf ragyogóért 50 000 koronát kértek s így egy menyecske ruháin az összes ragyogó 20–25 millió koronába is belekerült (Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy egy mázsa búzának az ára akkor 50–60 000 korona volt). [DALA–ERDÉLYI (1993): 68.]

²¹⁷ GYÖRFFY (1929a): 154–155.; KISS (1974): 53.

²¹⁸ FÜGEDI Márta (1997b): „A festői, pávapompás matyó népviselet”. Divatok a matyó népviseletben – a matyó népviselet a divatban. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mítosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei 6., 39.

²¹⁹ FÜGEDI (1997b): 39.

sőt egyre több itt élő emberben merül fel a saját népviseleti ruha elkészítésének, elkészíttetésének gondolata. Ezzel együtt a díszítőkedv is töretlenül él tovább a Matyóföldön.²²⁰

2.3.3. Matyóföldi szokások: a házasság és a lakodalom

A család életében mindenkor jelentős esemény volt a házasság és a lakodalom. Mint ahogyan minden régi szokásához, a matyó nép ezekhez a hagyományokhoz is szívósan ragaszkodott.

A matyókat sajátos szokásaik mindig is megkülönböztették a környező, nem matyó települések lakóitól. A három matyó község lakói egymással nem házasodtak, sőt régen még a felvégi az alvé-givel sem házasodhatott össze. Rátarti, kiváltságaira büszke magatartásuk nem engedte, hogy a környező falvakból hozzanak maguknak feleséget. Azt tartották, hogy „ha Kövesden el nem vesznek, más faluba kocsin visznek.”²²¹ Később már nagy ritkán leányt kiadtak a községből, de idegen fiú ritkán nősülhetett be. Ha például kövesdi leány Tardra ment férjhez, levetette a kövesdi ruhát, de nem öltötte fel a tardi viseletet, hanem egy semleges mesterasszony viseletbe öltözött.²²²

A matyóknál a szerelmi házasság majdnem teljesen ismeretlen volt. Már 1857-ben azt írta róluk a *Napkelet*: „Nálok nem a szerelem szerzi a házasságot, hanem a szokás. Nem a házasulandó választ magának földi élte pályájához élettársat, hanem a szülők néznek ki számára olyant, akit jónak látnak”. A szülők fő szempontja gyermekeik megházasításánál vagyoni állapot, másodsorban a család jó hírneve volt.²²³ A lányok 16-17 éves korukban mentek férjhez, a legények 20 éves korukban házasodtak, ez is egyik oka volt annak, hogy a matyó nép gyorsan szaporodott.²²⁴

A család életében jelentős szerepet játszó lakodalom az 1920–1930-as években a falu nyilvánossága előtt zajlott le. A fiatal pár egybekelésének ünnepi eseménye megmozgatta a két család egész rokonságát. A lakodalom két helyen történt egyidejűleg. A menyasszony- és vőlegényházhoz ugyan csak a közeli rokonságot hívták, ám még így is egy házhoz 80–100 embert is meg kellett hívni.²²⁵

A menyasszony a párjának jegyínget készített, amelyet az esküvő napján a nyoszolyólányok a bokrétaikkal együtt díszes menetben vittek a vőlegény házához. Esküvő előtt vitték a menyasszony ágyát is a vőlegényes házhoz. Lakodalmas menet nem volt a matyóknál, ugyanakkor a templomba vezető úton a hintók és a szekerek megteltek a rokonokkal, a násznéppel. Az esküvő után, mielőtt hazamentek, a tánc megkezdődött az udvaron emelt lakodalmas sátorban. Legelőször a fiatal pár, majd a meghívottak jártak táncot. A lakodalomba elsősorban a hadat hívták meg, azután a komákat, szomszédokat. A hívatlan vendégek a ház előtt gyülekeztek, s bizonyos megszorítás mellett ők is táncolhattak. Hasonló multság folyt ezalatt a menyasszony házánál is. A menyasszony vendégeit, a hérésezéseket estére várták a legényes háznál, ahová égő gyertyával a kezükben érkeztek. A lakodalom után a fiatal pár külön aludt, s esetleg hetek teltek bele, míg a fiatal férj a menyecskét meg tudta közelíteni és meg tudta hódítani.²²⁶

²²⁰ Matyó Népművészeti Egyesület (2010): 1–18.

²²¹ DALA József (1972): Matyó lakodalom. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 11. 579.

²²² GYÖRFFY (1929b): 1–26.

²²³ GYÖRFFY (1929b): 24.

²²⁴ DALA (1972): 579–598.

²²⁵ DALA (1972): 579–598.

²²⁶ DALA (1972): 579–598.; GYÖRFFY (1929a): 137–160.; GYÖRFFY (1929b): 1–26.

2.3.4. A matyó népművészetet támogató szervezetek régen és ma

A matyó hímzés kereskedelmi, turisztikai hasznosítása több szálon indult el. Ebben meghatározó szerepet töltött be a háziipari szövetkezet.

Az Országos Magyar Háziipari Szövetség már a 20. század első éveiben igyekezett propagálni és népszerűsíteni a matyó hímzéseket. A matyó hímzés kereskedelmi sikere végül arra ösztönözte az Országos Magyar Háziipari Szövetséget, hogy Mezőkövesden telepet létesítsen a varratáshoz. A Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet 1951-ben alakult meg és a 2000-es évek elejéig működött.²²⁷

A *Matyó Háziipari Szövetkezet* műhelyében a megalakulásakor nyolcan dolgoztak, és 550 bedolgozó volt Mezőkövesd, Szentistván, Tard községekből. 1980-ban 535 fő dolgozott a műhelyben, az akkor már 34 községben működő bedolgozó csoportokban pedig összesen 1800-an végezték a munkájukat. Leginkább hímzett blúzokat, lakástextileket, népviseleti babákat készítettek.²²⁸

1951-ben 42 fő volt a szövetkezet taglétszáma, ez 1952-ben 300-ra emelkedett, 1954-re pedig 1000 fős tagságot tartottak nyilván. 1961-ben megállapították, hogy a Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet a járás legnagyobb termelőüzeme volt. A szövetkezetnek az volt a célja, hogy a piaci tömegárúvá silányított matyó hímzést visszavegye a régi hagyományokhoz, a valódi értékekhez. Ezért régi múzeumi darabokat választottak alapul, mintagyűjteményt alakítottak ki, tervezőasszonyokat foglalkoztattak. Elvetették a műselymet, helyette gyapjú- és perle fonalat alkalmaztak, s előszeretettel merítettek a régi mintakincsből. 19. század végi lepedővegekről vettek át és újítottak fel olyan ún. cipés-madaras motívumokat, amelyeket a két világháború közötti időszak kézimunkái már nem ismertek. A néprajzi alaposságú mintaanyag-gyűjtés a különböző múzeumi gyűjteményekből 1954-ben indult meg Dajaszászné Dietz Vilma irányításával. Mintegy 700 darab hímzésről készült méretarányos rajz és „műszaki leírás”, s ez a mintagyűjtemény jelentette aztán a művészeti munka bázisát, és biztosította a hitelességét. A szövetkezet alapító tagja, meghatározó művész egyénisége volt az akkor 75 éves Kisjankó Bori is.

„A szövetkezet kézimunkák, blúzok és matyóbabák készítésével foglalkozott az első években, majd 1958-tól a tányérfestéssel bővült a profil. A matyó babák készítése és forgalmazása különösen nagy nyereséget hozott, hiszen az 1950-es években a népviselet elhagyásával és annak leértékelődésével bőséges és olcsó alapanyaghoz juthattak a babák öltöztetéséhez. [...] A szövetkezet áruválasztéka az apróbb ajándéktárgyaktól a reprezentatív termékekig egyre szélesedett. Készítettek terítőt, futót, díványpárnát, étkezési garnitúrát, falvédőt, szalvétát, stólát, blúzokat és gyermekruhákat, filmellényt, tűpárnát, kötényt, könyvborítót, albumot, szívet, edényfogót, papucsot, táskát.”²²⁹

A szövetkezet kézimunka, textilruházati, baba-, kötött- és szövöttáru osztályain, illetve boltjában csaknem 63 millió forint értékben termeltek és értékesítettek 1973-ban, s ebből 35 millió forintnyi termelvény került exportra. Ekkor 745 termékből 479-et szántak exportra, és húsz országnak szállítottak rendszeresen. Különösen nagy volt a kereslet a blúzok, a stólák, a délutáni ruhák,

²²⁷ Népi iparművészet Matyóföldön, 2015. október 5.

²²⁸ FÜGEDI Márta (1997c): A páratlan matyó hímzés világciikk lesz – A matyó hímzés útja a népművészet-től a lyukkártyáig. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mítosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei, 6., 53–70.; Népi iparművészet Matyóföldön.

²²⁹ FÜGEDI (1997c): 68–69.

a divatmellények, a díszdobozok iránt a Szovjetunióban, az Egyesült Államokban, Japánban, Franciaországban és az NSZK-ban.²³⁰ A szövetkezet tagjai közül 15 fő a Népművészet Mestere, 50 fő a népi iparművész, 3 fő a Népművészet Ifjú Mestere címben részesült.²³¹

„A Matyó Háziipari Szövetkezet nehéz körülmények között, de talpon maradt a rendszerváltás után is. Bel- és külföldre is igyekeztek terjeszkedni üzleti kapcsolataikkal, melyek közül említésre méltó volt többek között a Malév charterjárataihoz gyártott 10 ezer darab díszdoboz, a The Sándor Karvaly amerikai cégnek készített karácsonyi díszek, tűpárnák, valamint a Kobunsha japán céggel való egyre növekvő exportkapcsolat.”²³²

„A matyóság népművészeti értékeinek felfedezésével egyidőben megindult a matyók iránti tudományos érdeklődés is. Népi kultúrájuk jellegzetességeinek feltárása pedig együtt járt a muzeális értékek összegyűjtésével, megőrzésével. Emellett a turizmus fellendülésével és a polgárosulással a változás is felgyorsult a matyók életében, ami azzal a veszéllyel járt, hogy népművészetük igazi értékei, hagyományaik gyorsan feledésbe merülnek, akár el is pusztulnak, jobbik esetben kereskedők vagy gyűjtők gyűjtik össze azokat.”²³³

A matyóság múltjának dokumentumait, tárgyi bizonyítékait megőrzendő fogalmazódott meg egy *matyó kiállítás* létrehozásának a gondolata. A matyó népművészetet bemutató múzeumi kiállítást először mégsem Mezőkövesden, hanem a Borsod-Miskolci Múzeumban láthatta a közönség. 1903-ban a miskolci múzeum Mezőkövesdtől egy teljes matyó szobaberendezést és viseleteket kapott ajándékba. Ez a gyűjtemény vetette meg a múzeum néprajzi osztályának alapjait.²³⁴

Mezőkövesden a gimnázium új épületének elkészülte után fogalmazódott meg az igény egy állandó néprajzi kiállítás megrendezésére. Az első világháború után, az 1920-as évek elején ismét felvetődött a múzeualapítás kérdése. Tervbe vették egy *önálló mezőkövesdi múzeum* megszervezését, ehhez a gimnázium első emeletén találtak alkalmas termeket. Az 1920-as évek második felében aztán létre is jött a néprajzi kiállítás a gimnáziumban. Gazdag, a matyó népi kultúra sok területét bemutató anyagot gyűjtöttek össze és állítottak ki. A tárgyakat felhasználták a tananyag szemléltetésére is, sőt tanári irányítással maguk a tanulók is végeztek gyűjtést. Ez az érdekes és gazdag anyag azonban a második világháború végére jórészt eltűnt vagy megsemmisült.²³⁵

Az 1930-as évek elején felmerült Mezőkövesden egy „művészies parasztház” felépítése is, amelyet csekély belépődíj ellenében az érdeklődőknek be lehet mutatni. A terv valóra is vált: az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács és az Államvasutak 1932-ben nyitotta meg a vendégfogadáshoz megfelelő feltételeket nyújtó Matyóházat Mezőkövesden.²³⁶

Dala József 1947 nyarán vetette fel újból a múzeum megszervezésének tervét. A község vezetése örömmel fogadta a javaslatot, és múzeum céljára a volt Korona vendéglő és szálloda központi fekvésű épületének emeletét ajánlotta fel, míg a földszintet a Matyó Háziipari Szövetkezet

²³⁰ KISS (1974): 52–56.

²³¹ Népi iparművészet Matyóföldön.

²³² FÜGEDI (1997c): 69.

²³³ FÜGEDI Márta (1997f): „Létesítsen Mezőkövesd múzeumot!”. A múzeumügy a matyó népművészet megőrzése érdekében. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mitosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei 6., 119.

²³⁴ FÜGEDI (1997f): 119–126.

²³⁵ FÜGEDI (1997f): 119–126.

²³⁶ FÜGEDI (1997f): 119–126.

rendelkezésre bocsátotta. Az 1953 elején megnyílt múzeumhoz a tárgyakat a miskolci és az egri múzeum, valamint a Néprajzi Múzeum kölcsönözte. A múzeum gyűjteményének gyarapításához azonban sokban hozzájárult a lakosság is. Különösen az első években mindenki igyekezett segíteni. Sokan a múzeumnak ajándékozták az otthonukban őrzött matyó népművészeti darabokat. Ennek köszönhetően a múzeumi anyag gyarapodásával fokozatosan lehetővé vált a kölcsönzött tárgyak visszaadása. Újabb helyét 1964 elején foglalta el a múzeum az akkori Járási Művelődési Központban. A nagyteremben 1965-ben nyílt meg a matyó szoba és viselettörténeti kiállítás, két termet pedig szentistváni, illetve tardi szobának rendeztek be. A Matyó Múzeum közel egy évtizedet megélt kiállítását 1975-ben váltotta fel a *Matyó élet – ünnepek és hétköznapiak* című kiállítás. Ma a Matyó Múzeum gyűjteményeinek jelentős részét a viseletek, hímzések, szöttesek képezik.²³⁷

A mezőkövesdi Matyó Népművészeti Szövetkezet felszámolása után annak épületében kapott méltó helyet a Matyó Múzeum 2005-ben. Ma a múzeumban a térség történeti múltját, viseleteit, hímzéseit, szötteseit és legújabb eredményeit, a tárgyi népművészet és a „nemzeti háziipar” jövőjét mutatják be.²³⁸

Napjainkban a mezőkövesdi népművészek alkotó tevékenységének ösztönzője és támogatója a több mint 100 fős taglétszámmal működő *Matyó Népművészeti Egyesület*, amely 1991-ben a Mezőkövesden kulturális tevékenységet végző civil szervezetek közül elsőként alakult meg. Programjaik helyszíne elsősorban a népi építészeti sajátosságokkal rendelkező védett településrész, a Hadas. Az itteni alkotóházak, a Kisjankó Bori Emlékház, a Táncpajta, valamint az egyesület által működtetett Népi Művészetek Háza a szokásos rendezvényhelyszínek. Az egyesület az elmúlt években több kulturális, ezen belül elsősorban népművészeti témájú rendezvény (fesztiválok, néptáncbemutatók, táncházak, népzenei koncertek, kamarakiállítások, játszóházak, kézműves táborok) megvalósításában működött közre. Hagyományos rendezvényeik a Matyó lakodalmas, a Matyófüldi Folklórfesztivál, és hozzájuk kapcsolhatók a mezőkövesdi népi iparművészek rendszeres tárlatai is. Rangos országos esemény a Hagyományok Házával közösen 2002-ben elindított s háromévente megrendezésre kerülő „Százrózsás” Hímzéspályázat, amelynek zsűrizett anyagát a Matyó Múzeum kiállításán mutatják be.²³⁹

A hagyományok ápolását végzi az 1947-ben – részben a Gyöngyösbokrétá hagyományaira építve – megalakult *Matyó Néptáncgyűttes* is, amely azóta folyamatosan működik, és sikerrel szerepel bel- és külföldön egyaránt.²⁴⁰ Műsoruknak állandó része a matyó lakodalmas, amely az évtizedek során az igényekhez alkalmazkodva már számos koreográfiát megélt.²⁴¹

²³⁷ FÜGEDI (1997f): 119–126.; Matyó Múzeum.

²³⁸ Népi iparművészet Matyófüldön.

²³⁹ Matyó Népművészeti Egyesület (2010): 1–18.

²⁴⁰ A Matyó Néptáncgyűttes 1991-től a Matyó Népművészeti Egyesület fenntartásában működő amatőr művészeti csoport, amely a szorosan hozzátartozó ifjúsági és gyermektáncsoportokkal együtt biztosítja a hagyományok továbbélését, továbbéltetését (A Matyó Népművészeti Egyesület elnökének közlése alapján).

²⁴¹ FÜGEDI Márta (1997e): „Ősi matyó népszokás”. A lakodalom idegenforgalmi látványossággá és színpadi produkcióvá válása. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mítosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei, 6., 79–90.

3. A matyó népművészet hatása a Matyóföld fejlődésére

Ebben a tanulmányban arra kerestem a választ, hogy a matyó népművészet hogyan és milyen eszközökkel erősíti a Matyóföldön élők identitását, és milyen hatása van a települések és a térség fejlődésére.

3.1. Bevezető

A matyóság a magyarság egyik legjellegzetesebb és legismertebb néprajzi csoportja. A matyó népi kultúra egyes elemei több mint száz éve reprezentálói a magyar népi műveltségnek. A matyók 19. század második felében kivirágzó, paraszti öntudatot tükröző látványos, színes népviselete, erős történeti tudata és gazdag szokásvilága jól beleilleszkedett abba az idealizált képbe, amely szerint a népi kultúra egyes elemeit táji-történeti kötöttségeiből kiemelve nemzeti sajátosságként kezdték el kezelni, és szinte nemzeti szimbólummá emelték. A matyóság jó példája annak, hogyan emelkedik egy lokális kultúra idealizált nemzeti értéké.

A matyó népművészetnek az UNESCO szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára és a hungarikumok jegyzékébe való felvétele is az elődök és a ma élők kultúrájának magas szinten történő elismerését jelenti. Ezek a gesztusok tovább erősíthetik a közösség tagjainak identitástudatát. Az eredmények pedig növelik az elköteleződést a népművészet magas minőségű megtartása iránt.

A matyók öntudatosan vállalták és vállalják ma is a hovatartozásukat. Identitástudatuknak, hagyományaikhoz való érzelmi kötődésüknek több megnyilvánulása figyelhető meg mind személyes, mind társadalmi környezetükben. *Jelen kutatással arra kerestem a választ, hogy a matyó népművészet hogyan, milyen eszközökkel alakítja ma az itt élőkben a matyóságtudatot, és hogyan, milyen eszközökkel erősíti a településen élők identitását, továbbá hogy a matyó népművészetnek milyen hatása van a települési és a térségi munkahelyteremtésre, valamint a közösségépítésre.*

A matyó népművészetnek a települési identitásra gyakorolt hatásait vizsgálva *hipotézisként azt fogalmaztam meg, hogy a Matyóföldön élők büszkéek a matyóságukra, valamint hogy a települések vezetése is figyelmet fordít a matyó értékekre, és sok helybéli megélhetését biztosítja a matyó népművészetre építve.*

A matyó identitást vizsgáló témakörben hét interjúalannyal készült interjú válaszait használtam fel. Ők az alábbi interjúalanyok voltak: Tard polgármestere, a Mezőkövesdi Tourinform Iroda vezetője, a Matyó Kertbarát Egyesület elnöke, a Mezőkövesdi Művelődési Ház igazgatója, a Matyó Nagymama Klub vezetője, a mezőkövesdi református lelkész és a Galéria Vendégház tulajdonosa. A strukturált interjúk során csak minimálisan tértem el az interjúvázlatban előre meghatározott kérdésektől, ez lehetőséget biztosított az interjúalanyok válaszainak az összehasonlítására, illetve szintetizálására.

A kutatási célt vizsgálandó, az alábbi kérdésekre kerestem a választ.

- Hogyan tudják tovább éltetni a matyó örökséget? Ennek a mai életben való megjelenítését hogyan valósítják meg, illetve hogyan képzelik el?
- Hogyan, milyen formában és hangsúlyokkal ismertetik meg a matyó népművészetet a fiatal generációkkal? Hogyan hagyományozzák át az értékeket a fiatalokra?
- Hogyan valósul meg a hagyományos kultúra továbbélését elősegítő intézmények, civil szervezetek működtetése a településen? Milyen rendezvények segítik az örökségátadást?

- Az értékmegőrzésben milyen szerepük van az oktatási intézményeknek? Milyen formában kap szerepet az oktatási programban a matyó népművészet?
- Napjainkban a matyó népművészetnek milyen szerepe van a magyarsággép megjelenítésében, formálásában?
- Milyen mértékben hat a matyó népművészet a települési és térségi munkahelyteremtésre, a vállalkozásokra és a civil szervezetekre, a közösségépítésre és a településfejlesztésre?
- Hogyan viszonyulnak az itt élők a matyó népművészethez? Milyen területeken érzékelhetők ezek a viszonyulások?

3.2. Matyó (jellem)vonások

Györffy István azt írta *A matyókról* című művében, hogy „a matyó népnév a Mátyás keresztnévből támadt és az Alföldön kizárólag római katolikus vallású népelemet takar”, amely a rendkívüli szorgalma, munkabírása, józan, vallásos, erkölcsös élete, hagyományaihoz való szívós ragaszkodása és művészete miatt a magyar nép reprezentánsává vált.²⁴²

A három matyó település népviselete különböző, a kötények hímzéseiben van csak rokonság, ugyanakkor a hagyományok, a népszokások kevés különbséggel ugyanazok.²⁴³ Az is jellemző, hogy ha más vallású nép beszívárgott Mezőkövesdre, az nem számított matyónak még akkor sem, ha ott született. A matyók nem házasodtak össze velük, de még a szomszédos matyó közösségek lakóival sem.²⁴⁴

Ahogy azt a korábbi fejezetben is kiemelttem, a matyó nép vállalja, nem szégyelli a matyó nevet, sőt büszke rá. Ám a kövesdiek inkább csak magukat tartják matyónak, a szentistvánit gahónak, a tardit pedig tatárnak csúfolják. Györffy István talált olyan idős embert is Szentistvánban, aki azt mondta, hogy „Mink már nem vagyunk matyók, csak az apáink voltak azok!”²⁴⁵ Ezt valószínűleg azért mondhatta, mert idővel valamelyest lazultak a házasságkötési hagyományok: a matyó nép maga döntötte le a szokásjog egy részét, s nem szűrt már szemet, ha a legény más faluból származó leányt vett el feleségül.

Az interjúalanyok a mai korra vonatkozóan is megerősítették a matyók viszonylagos zárkózottságát. Hosszú időnek kell ahhoz eltelnie ugyanis, hogy a közösség tagjává fogadják azt, aki nem itt született:

„Sokan mondják, hogy érdekes nép ez a matyó, meg kell szokni. Ettől függetlenül aranyos és rendes, csak furcsa, zárkózott nép. Úgy tartják, hogy ami az enyém, az enyém és a többi nem is nagyon érdekes. A régi időkben úgy volt, hogy ha valaki nem itt született, de ide költözött, az gyűttment volt. Éveknek kellett eltelnie ahhoz, hogy elismerjék azt, hogy ez az ember is ebbe a közösségbe tartozik. Én ettől függetlenül szeretek itt élni, szeretem az embereket” – vallotta az egyik interjúalany. Egy másik vélemény szerint „ugyan nincsen megkülönböztetés azok között, akik itt születtek és azok között, akik betelepültek ide, viszont hallottam már, amikor idősebbek beszélgettek, pletykálgattak, és amikor az illetővel kapcsolatban valamilyen negatívum felmerült, akkor érdekes módon az is előkerült, hogy „ó, hát ő egy gyűttment”. Mintha ez egy minőségjelző lenne. Ennek említése azonban elsősorban az idősebb generációra vonatkozik, ők talán jobban tartják azt, hogy

²⁴² GYÖRFFY (1929b): 5., 26.

²⁴³ DALA (1993): 12–46.; DALA – ERDÉLYI (1993): 64–75.

²⁴⁴ GYÖRFFY (1929b): 5.

²⁴⁵ GYÖRFFY (1929b): 5.

ki kicsoda. Azt vettem észre – de ez nyilván nem csak a matyókra és nem csak erre a településre érvényes –, hogy nagyon szeretnek az emberek a másikkal foglalkozni és ezért mindenki tud mindenkiről mindent.”

A matyókban nagy a rend és a tisztaság iránti szeretet is, ami a legelső alkalommal szemünkbe ötlük.

„A házuk, az udvaruk tiszta, csinos, tetszetős s ez főleg a matyó asszony érdeme, aki sátoros ünnepek közeledtével nem mulasztotta el a ház falait kitatarozni, kívül-belől kimeszelni, mert egyfelől tisztasághoz szokott szeme nem tudná nézni a szennyet és a rendetlenséget, másfelől meg a szomszédok is könnyen megszólnák érte. Ilyen tisztaságszeretők ruházatukban is, otthon éppen úgy, mint a házon kívül. Ha a matyó kimegy az utcára, tiszta gúnyát ölt magára, ha meg a templomba, vagy hivatalos ügyben a parókiára vagy a községházára kell mennie, akkor meg az ünnepölt veszi fel, mert így hozza azt magával a matyó tisztesség” – írta Istvánffy Gyula.²⁴⁶

3.3. A matyó népművészet megjelenítése a mai életben

A Matyó Népművészeti Egyesület összefoglalása szerint a matyó településeken működő szervezetek napjainkban is szívesen alkalmazzák a közismert matyó motívumokat vagy azok stilizált változatát cégük azonosítására. Logók, weboldalak, nyomtatott kiadványok tükrözik az idetartozás tényét. Például Mezőkövesd város turisztikai logójában, a Matyó Népművészeti Egyesület, a Zsóry Gyógy- és Strandfürdő, a Mezőkövesdi Média Kft., a Korall Lakáskerámia stb. logójában a „szívrózsa” stilizált alakját ismerhetjük fel.²⁴⁷

Elnevezések tekintetében is hasonló a helyzet. Számos szervezet hordozza a matyó nevet, mint például a Matyó Népművészeti Egyesület, a Matyó Agrártermelő Zrt., a Matyó Múzeum, a Matyó-Fém Kft., a Matyófüldi Alkotók Egyesülete, a Matyófüldi Idegenforgalmi Egyesület, a Matyó Rózsa Rövidáru stb.

A közintézményekben a legszembetűnőbbek Takács István (1901–1985) festőművész alkotásai. Monumentális freskói díszítik a Községi Ház színháztermét, a mezőkövesdi vasútállomás várótermét, de a matyókat ábrázoló olajképei is több helyen megtalálhatók (pl. a házasságkötő teremnek is helyet adó Takács István Gyűjteményben). Nincs a környéken olyan óvoda, iskola, ahol az ablakokat ne matyó hímzésű függöny díszítené. A hímzett díszabroszok állami ünnepségeken, reprezentációs alkalmakkor kerülnek az asztalra. A Polgármesteri Hivatal tanácstermét matyó hímzésű díszasztal ékesíti. Mezőkövesden két modern épület van, amely külső megjelenésében és szellemiségében egyaránt a matyó értékek dominanciáját hirdeti. A Népi Művészetek Háza, amely a hagyományörzés közösségi színtere, illetve a Rózsa Panzió, amely a Zsóry fürdő üdülőtérületének vendéglátóhelye (étlapján a helyi specialitások a meghatározók).

A Szent László-templom gótikus kápolnájának freskóján, a Jézus Szíve-templom oltár mögötti freskóján népviseletben lévő helybéliek láthatók. A környékbeli templomokban használt oltárterítőket és miseruhákat is matyó hímzéssel díszítették.

A közterületeken a turisták eligazodását segítő iránymutató táblák, a városi térképek és a plakátárolók tartószerkezete, az ide látogatókat köszöntő üdvözlőtáblák kerete, a Hadas városrészben lévő kerítések, szemégyűjtők a fafaragás matyó hagyományait idézik.

²⁴⁶ ISTVÁNFFY (1896): 452.

²⁴⁷ Matyó Népművészeti Egyesület (2010): 14–15.

Ezenkívül szinte minden családban megtalálhatók azok a dísz tárgyak, jellegzetes használati eszközök (hímzett párnák, abroszok, festett ládák, festett cseréptányérok), amelyekre az ott élők úgy tekintenek, mint matyó identitásuk elemeire. A családi házak külső homlokzatainak díszítményeként egyre többen alkalmazzák az egykori matyó házak vértelkein található fafaragásokat. Ugyanez elmondható a régi kapu- és kerítésmotívumok újjáéledése kapcsán is.

Ruházatban az eredeti viseleteket ünnepnapokon, fesztiválokon, vallásos ünnepeken a hagyományörző amatőr csoportok, szólisták viselik. Egyre több azoknak a száma, akik saját részre készíttetnek viseletdarabokat, s ez viselőjüktől komoly anyagi áldozatvállalást követel. Régóta szokás matyó hímzéssel díszíteni a különféle formaruhákat (pl. a Szent László Kórus fellépőruhája) is.

A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére történő jelölés előkészítése során számos helyi szervezet és egyén írásos formában is kifejezte kötődését, támogatását az ügy iránt. A jelölést a Matyó Népművészeti Egyesület indította útjára, s javaslatukhoz elsőként csatlakozott a Matyó Múzeum szakembergárdája. Mezőkövesd Város Önkormányzata ugyancsak már a kezdeti lépésektől az ügy mellé állt, s minden lehetséges módon és eszközzel támogatta a beadvány elkészítését. A jelölő nyomtatvány kitöltésében, az adatszolgáltatásban és a szükséges melléletek biztosításában a kezdeményezők mellett részt vett a Mezőkövesdi Közkincs-Tár Nonprofit Kft., illetve ennek szervezeti egységeként a Városi Könyvtár helytörténeti részlege, valamint a Tourinform Iroda és a Mezőkövesdi Média Kft.

3.4. A matyó népművészet hatása a térségben működő civil szervezetekre és a munkahelyteremtésre

Mezőkövesden elsősorban a már 30 éve működő Matyó Népművészeti Egyesület karolta fel a matyó népművészetet. Ők a hagyományok továbbélésének kulcsszereplői. Az egyesület keretében több táncszócsoprt is működik, és ezeknek a tagjai matyó viseletben táncolnak. Az egyesület varrja a táncszócsoprtok ruháit, szakkörszerűen működteti a Borsóka Hímzőkört. A 40 éves múltú visszatekintő Matyó Nagymama Klub is egyesületi formában működik, ők a viseletet és a népdalokat mutatják be, és gyakran részt vesznek a város és a környező települések rendezvényein. A 11 éve működő Matyó Kertbarát Egyesület tevékenységében ugyancsak megjelentek a matyó hagyományok: van egyenviseletük, a logójukban is megjelenik a matyó rózsza, és a rendezvényeiken is használják a matyó szimbólumokat. Minden évben szerveznek zöldség- és gyümölcskiállítást, s jelenleg egy matyó rózsafaj nemesítésén dolgoznak, szeretnék egy igazi, élő rózsát kinevelni.

A mezőkövesdi Közösségi Ház mint önkormányzati intézmény is részt vesz a matyó népművészet bemutatásában. Ők a városi rendezvények szervezői, lebonyolítói. A Matyó Múzeum és a Kisjankó Bori Emlékház a népművészeti és a népviseleti anyag összegyűjtésével, feldolgozásával, valamint kiállításokon való bemutatásával segíti a matyó népművészet megismertetését. Ezenkívül a Matyó Idegenforgalmi Egyesület tevékenységét is kiemelték az interjúalanyok. Ez szintén egy, a matyó örökség bemutatásáért, népszerűsítéséért felelős szervezet.

Tardon a Gyöngykaláris Néptáncgyűttes a hagyományok továbbélését leginkább segítő szervezet. Az egyűttesnek 12 alapító tagja van, hozzájuk csatlakozott még ugyanennyi nem tardi lakos. A tagok között egy kézen összeszámolhatók azok, akik valóban aktívak – jegyezte meg a tardi polgármester.

Az interjúalanyok elmondták, hogy Mezőkövesden viszonylag kevés munkahelyet teremtenek a matyó népművészetre épülő, azt felhasználó ágazatok. Ma körülbelül 50–70 embernek van közvetlenül a népművészetből jövedelme. A városban több olyan üzem is van, amely akár 500 embert is foglalkoztat, maga a matyó népművészet azonban csak egy szűk rétegnek nyújt megélhetést. Sokan inkább hobbiként művelik ezt a tevékenységet, s a családjuknak, barátaiknak varrnak, hímeznek. Többen közülük a Borsóka Hímzőkör tagjaként országos versenyeken is részt vesznek.

A Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet működésének időszakában még ipari mennyiségben készítették a matyó babákat, a ruhákat és a terítőket. Bár a szövetkezet a 2000-es évek elején megszűnt, néhányan azok közül, akik fiatalokként ott dolgoztak hímezőként, még most is hímeznek: bedolgoznak az egyesületnek vagy más vállalkozóknak, akik piacra juttatják az általuk készített termékeket.

A Matyó Népművészeti Egyesület megváltozott munkaképességű munkatársakat foglalkoztat, ők is matyó termékeket készítenek. Tevékenységük fenntartásához azonban jelentős pályázati forrást szükséges bevonniuk. Létezik az önkormányzatnak egy hímező közmunkaprogramja is. Az ebben a programban dolgozók szintén többféle matyó ruhát készítenek (például ők varrták és hímezték a Szent László Kórus fellépőruháit). Összességében azonban ezek a tevékenységek csak egy szűk rétegnek biztosítanak munkalehetőséget Mezőkövesden.

Gazdasági szempontból a Tardon működő Matyodesign is fantáziát látott a matyó népművészetben, így a mai kor igényeinek megfelelően, kézzel készített matyó mintás, egyedi ruhákat állít elő. „Elfeledett minták, alulértékelt helyi tudás, és egy feleslegesnek ítélt kultúra válik újra-gondolva a mai modern világ részévé. Minden egyes kézzel hímezett termékünket a tardi dadám és a helyi asszonyok készítik. Felelősség, de nagy öröm is, hogy ez a tudás nem fog elveszni, és ez rajtam is múlik. Feladatommak tartom, hogy ami a helyi asszonyok kezében van, tovább öröklődjön, generációról generációra. Hiszek minden egyes lépésben, amit teszünk, beleadjuk szívünket-lelkünket, hogy legalább egy kis részét visszaadhassuk azoknak a kincseknek, amiket a tardi gyerekkor alatt kaptam” – írja hitvallásában Váczi Rozi, a Matyodesign megalapítója a vállalkozás honlapján. A polgármester is kiemelte a vállalkozás sikerességét, amit az is jelez, hogy a termékeikre nemzetközi szinten is igény mutatkozik.

3.5. Az itt élők viszonyulása a matyó népművészethez

Az interjúalanyok elmondása szerint az itt élők nagyrészt pozitívan viszonyulnak a matyó népművészethez. Jelzésértékűnek tekinthető a rendezvények látogatottsága: a népművészeti témájú, a lokális értékeket felvonultató fesztiválok, kiállítások, bemutatók a helybeliek nagyszámú részvételével zajlanak. (Bár ehhez hozzátehetjük azt is, hogy a fesztiválok általában a lakosság jelentős részvételével zajlanak, és a magas részvételi arány nem minden esetben a népművészeti tematikának szól).

A Mezőkövesdi Művelődési Ház vezetője a matyó népművészet világörökséggé válását követően létrehozott Matyó Rózsa Ünnepe emelte ki jó példaként a helybeliek aktivitásának. A sok érdeklődő miatt az ekkor rendezendő gálának még a főpróbáját is nyilvánossá teszik. Az eseményen minden korcsoport fellép, az óvodásoktól a nagymamáig mindenki bemutatja a produkcióját, és mindhárom település bemutatkozik a gálán. Jelentős nézőszám jellemző a Matyó Idegenforgalmi Egyesület által szervezett Matyó Húsvétra és a Matyó Népművészeti Egyesület által szervezett Matyóföldi Folklorfesztiválra is.

„Az érdeklődés ellenére azonban van egy hangos kisebbség, ami meg szokta jegyezni, hogy miért kell állandóan matyóskodni, miért nincs itt soha egy normális program sem. Ez már olyan, mint egy megszokott étel. Ha valaki mindig ugyanazt az ételt főzi, akkor egy idő után magától értetődő, természetes lesz. A megrendezésre kerülő rendezvényeken sem vesz részt annyi érdeklődő, mint amennyinek részt lehetne venni egy 16-17 ezer fős városban. Évekkel ezelőtt még megrendezték a Matyó Lakodalmast, amelyen tömegek vettek részt, ezzel mindhárom településen tudták mozgósítani az embereket. A rendezvény azonban két éve abbamaradt a járványhelyzet miatt. Ezeket a szokásokat érdemes lenne megtartani, hogy a fiatalok is tudják, milyen volt száz éve egy tapasztalt matyós – fogalmazott a Matyó Kertbarát Egyesület elnöke.

Egy másik interjúalany azt emelte ki, hogy „van ugyan érdeklődés a rendezvények iránt és az itt élők nagy része bárhol felvállalja azt, hogy ő matyó, azonban kevés az, aki ténylegesen tesz is valamit azért, hogy ez az örökség fennmaradjon”. Az interjúk azt is megerősítették, hogy a legkevésbé a 15–30 éves korosztály érdeklődik a matyó hagyományok iránt, az ő figyelmük egészen más területekre orientálódik. A 40 felettiek általában jobban felvállalják matyóságukat, s vannak köztük olyanok is, akik ezt úgy juttatják kifejezésre, hogy az öltözetükben is megjelenik a matyóság. Utóbbiak azonban valószínűleg elég kevesen vannak, legalábbis a helyszíni tapasztalat ezt mutatja.

Az interjúk során elhangzott, hogy a matyó hagyományokra épülő rendezvényeknek általában van Facebook-oldaluk, de ezen kívül még az influenszereket – akiket figyelemmel kísérnek, és akik el tudják érni a közönséget – lehetne jobban bevonni a matyó népművészet népszerűsítésébe. Innen származik többek között Csézy, a mezőkövesdi gyökerekkel rendelkező énekesnő, aki folytatta a matyó családi hagyományt, népszerűsíti a kézimunkákat, a fellépésein pedig viseli is a matyó ruhákat. Pataki Zita is több alkalommal vett részt műsorvezetőként a Matyóföldi Folklórfesztiválon, ezeken ő is matyó ruhákat viselt. Az itt élőket is motiválhatja a matyó ruhák viselésére, hogy ezek az ismert emberek is magukra öltik a matyó motívumokkal díszített ruhákat.

Tardon az idősebbek őrzik lelkesen a hagyományokat, de mostanában a fiatalabbak közül is néhányan bekapcsolódtak ebbe, mivel úgy látják, gazdasági nyereséget, előrelépést várhatnak tőle.

3.6. A matyó népművészet megismertetése a fiatal generációkkal

Az interjúalanyok egyetértettek abban, hogy az oktatási intézményeknek fontos szerepük van a fiatal generációknak történő értékátadásban. Mindannyian fontosnak tartják ezért a matyó hagyományoknak az iskolai programba való beépítését. Azokban a családokban, ahol már nincsen hagyományőrző családtag, nehezebben hagyományozható át a fiatalok számára a matyó népművészet. Ebben az esetben maradnak a közösségi terek és az oktatás, az óvodai nevelés. Van olyan szülő, aki csak akkor találkozik a hagyományőrzéssel, amikor a gyermeke bekerül ezekbe az intézményekbe.

A matyóföldi települések oktatási intézményeiben jellemzően már az első osztálytól kezdve beépítik a tantervbe a matyó népművészetet. Az osztályfőnöki vagy a rajzórák keretében a tanárok feladatokat (pl. városfelfedezés) és kutatómunkát adnak a gyerekeknek. A Mezőkövesdi Alapfokú Művészeti Iskolában – amely zeneiskolaként kezdte a működését, de most már minden művészeti ág képviselteti magát – a leggyakrabban táncot tanítanak a gyerekeknek. Más intézményben pedig, mint például a 2021 szeptemberére felújított Mezőkövesdi Általános Iskolában, több méter hosszan matyó motívumokkal díszítették a folyosókat. Mindezt a diákok mindennap látják, ezáltal már egészen kis koruktól kezdve beépülhetnek náluk ezek az üzenetek.

Az óvodásoknak is van néptáncsoportjuk. Már ők is matyó viseletben szoktak fellépni a rendezvényeken. Az óvodai nevelési programoknak részét képezik a tematikus napok is.

A mezőkövesdi interjúalanyok véleménye szerint a matyó népművészetnek a fiatal generációkra való áthagyományozása egyre nehezebb az online tér terjedése miatt. Ezért is kiemelendő a Matyó Népművészeti Egyesület által összeállított hímzésoktató anyag, amit pályázati forrásból valósítottak meg pár éve. Ezzel az oktatóanyaggal a közönségnek ahhoz a részéhez próbáltak eljutni, akiket csak online módon lehet elérni. Az egyesület nyaranta hímzőtábort is szervez gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt.

Az interjúalanyok azt is megerősítették, hogy több anyagi forrás bevonásával még többet lehetne tenni a kulturális életben. A Matyó Múzeumban például interaktív eszközöket (táblák, tabletek) telepítettek abból a célból, hogy a gyerekeknek az ő saját nyelvükön tudják bemutatni a matyó értékeket.

Tardon az óvodai oktatásban és az állami ünnepségeken jelenik meg elsősorban a hagyományörzés. Az óvodások is minden helyi ünnepségen felöltik a népviseletet. Az óvodai nevelési program keretében versek, mondókák formájában igyekeznek megismertetni a gyermekekkel a matyó népművészetet, sőt már óvodáskorban találkoznak a tardi gyerekek a hímzéssel is. Ha van rá igény, akkor néptáncoktatást is tartanak. A tardi általános iskola egyházi fenntartású, így az ottani nevelési programra a település önkormányzatának nincs közvetlen ráhatása.

3.7. Összefoglalás

Mezőkövesd, Szentistván és Tard a viselet és a szokások tekintetében egy külön egységet képezi a magyarságnak. Az itt élők mindig is büszke és öntudatos matyóként őrizték az őseiktől megörökölt hagyományokat. Mint a hadakat összetartó vérségi kötelék, úgy fűzte őket össze az évszázadok folyamán kialakult sajátos paraszti kultúra.

Napjainkban a matyó népművészet továbbéltetésének a kulcsszereplője a már 30 éves múltta visszatekintő Matyó Népművészeti Egyesület. Rajtuk kívül több önkormányzati intézmény és civil szervezet is részt vállal a matyó kultúra, a matyó népművészet szélesebb körben történő megismertetésében. Tevékenységük a matyó hagyomány több területére is kiterjed (hímzés, néptánc, kézművesség, hagyományörző rendezvények szervezése stb.).

A Matyóföld kiemelt rendezvényein sokan vesznek részt, de nem annyian, mint amennyien néhány évtizeddel ezelőtt. Miközben továbbra is létezik egy állandó érdeklődés a matyó kultúra iránt, a fiatalabb korosztályt nehezen tudják megszólítani a hagyományörzés oldaláról. Az ő érdeklődésük ugyanis más irányultságú. Ezért is meg kell ragadniuk az itt élőknek minden olyan innovatív lehetőséget, amellyel közelebb tudják hozni ehhez a korosztályhoz a matyó népművészetet, és be tudják vonni őket a kulturális életbe. A családok mellett ebben főként az oktatási és nevelési intézményeknek, valamint az egyesületeknek lehet felelősségteljes szerepük.

Az önkormányzat szerepvállalásával kapcsolatban megoszlottak a vélemények. Vannak, akik szerint az önkormányzat a kulturális intézményeinek a fenntartásával és a Hadas városrészben folyó beruházásokkal jelentős mértékben hozzájárul a matyó népművészet fennmaradásához. Mások azonban nagyobb anyagi és erkölcsi támogatást tartanak szükségesnek az önkormányzat részéről a matyó népművészeti tevékenység végzéséhez és bemutatásához.

Tanulásokkal szolgált az az interjúkból nyert tapasztalat is, amely szerint napjainkban jóval kevesebb munkahelyet biztosít a matyó népművészet, mint évtizedekkel korábban vagy akár száz

évvél ezelőtt. Ma a nagyobb városi üzemek nyújtanak elsősorban megélhetést az itt élőknek, a matyó népművészet azonban szűk rétegnek biztosít munkát. A Matyó Népművészeti Egyesület és a mezőkövesdi önkormányzat törekszik fenntartani az élő matyó hagyományokat a foglalkoztatási programon keresztül. Többen inkább szabadidős vagy egyesületi tevékenységként végzik a hímzést, s elsősorban a családtagjaik számára varrnak, vagy pedig hímzőversenyeken vesznek részt.

Ezeknek a vizsgálati eredményeknek a tükrében elmondható, hogy a kutatási *hipotézis első része részben igazolódott be, e szerint a Matyóföldön élők büszkéek a matyóságukra. A hipotézis második része is – amely szerint a település vezetése is figyelmet fordít a matyó értékekre – csupán félig nyert igazolást. A hipotézis harmadik része pedig – amely szerint sok helybéli megélhetését biztosítja a matyó népművészet – nem bizonyult igaznak.*

4. A matyóföldi turizmus száz évvel ezelőtt és napjainkban

A tanulmányban szakirodalmi kutatással feltártam azt, hogy száz évvel ezelőtt minek köszönhette népszerűségét a Matyóföld. Az interjúkban arra kerestem a választ, hogy napjainkban a matyó népművészet mennyiben járul hozzá a vendégforgalom alakulásához, a térség marketingtevékenységéhez, s hogy mindez elősegíti-e a világörökséggé és egyben hungarikummá nyilvánított matyó népművészet értékörző tevékenységét, annak bemutatását és népszerűsítését.

4.1. Bevezető

A matyó népcsoportot a romantikus, mitizáló nemzeti arculatkeresés tette ismertté a századfordulón. A nagyközönség érdeklődését a matyó lakodalmasnak a millenniumi kiállításon való bemutatása keltette fel irántuk. Emellett a matyók általános jellemvonásai jól illeszkedtek a századforduló idealizált magyarságképébe is.

A matyóság jó példája annak, hogyan emelkedhet egy lokális kultúra idealizált nemzeti értéké. Ugyanakkor felmerül az a kérdés is, hogyan élte meg a népcsoport a „kiválasztottságot”, milyen kétarcúságot alakított ki az egyre nagyobb népszerűség, hogyan hatott vissza a „reprezentáns szerep” a hagyományokra, a közösség normáira.

A Matyóföldről szólva napjainkban is a színes hímzés és viselet jut az emberek eszébe. A három matyó település, Mezőkövesd, Tard és Szentistván hímzéseinek szín- és formavilága azonban eltér egymástól. A matyó népművészet 2012-től vált az UNESCO szellemi világörökségének a részévé és ezzel együtt hungarikummá, azaz olyan kiemelt nemzeti értéké, amely a világon bárhol Magyarországot is jelképezi. A hagyományok megőrzéséért mindig is sokat tettek az itt élők. A matyó népművészeti egyesületek napjainkban is feldolgozzák a matyó hímzések motívumkincseit, és a matyó néptánchagyományokat ápoló egyesületek is rendszeresen színesítik produkcióikkal a helyi és a környékbeli rendezvényeket. A településeken több népi iparművész tevékenykedik, akiknek zsúrizett termékei igen népszerűek.

Jelen kutatásban azt vizsgáltam, hogy a matyó népművészet és a matyóföldi turizmus között milyen összefüggés volt száz évvel ezelőtt, hogyan vált „kiemelt árucikké” a matyó népművészet, milyen folyamat vezetett idáig, továbbá a Matyóföld minek köszönhette a népszerűségét.

Vizsgáltam azt is, hogy milyen összefüggés van a matyó népművészet és a matyóföldi turizmus között napjainkban: a matyó népművészet mennyiben járul hozzá a vendégforgalom alakulásához, a települési és a térségi marketingtevékenység milyen eszközökkel tudja elősegíteni a matyó népművészet bemutatását, népszerűsítését.

A matyó népművészetnek a turizmusra gyakorolt hatására vonatkozóan az a hipotézisem, hogy annak ellenére, hogy a matyó népművészet az utóbbi években több kitüntető címben is részesült (UNESCO szellemi kulturális örökséggé, hungarikummá válás), a matyóföldi vendégforgalomra elsősorban nem a matyó népművészet van hatással, hanem a Zsóry Gyógy- és Strandfürdő. Ugyanakkor megállapítható, hogy a matyó népművészet iránti érdeklődés növekedést mutat az előbb említett elismeréseknek köszönhetően.

A téma feldolgozásához alapul vettem a matyó népművészet és a turizmus összefüggése témában elkészített irodalmakat. A szakirodalmi kutatások kitértek a matyóföldi turizmus múltjának, jelenének és hatásainak a feltárására. A szakirodalmi szintetizáláson kívül öt szakemberrel készítettem interjút: Tard polgármesterével, a Mezőkövesdi Tourinform Iroda vezetőjével, a Községi Ház igazgatójával, a Matyó Kertbarát Egyesület elnökével és a Galéria Vendégház tulajdonosával. A strukturált interjúk során az interjúvázlatban előre meghatározott kérdésektől csak minimálisan tértem el, ami lehetőséget biztosított az interjúalanyok válaszainak az összehasonlítására, illetve szintetizálására.

A kutatási célt vizsgálándó, az alábbi kérdésekre kerestem a választ.

- Hogyan jellemezhető a matyóföldi turizmus? Hogyan változott a kereslet (száma, összetétele) az elmúlt 10 évben? Hogyan változott a kínálat (turistafogadási feltételek, turisztikai infrastruktúra, turisztikai programcsomagok) az elmúlt 10 évben?
- A matyó népművészetnek az UNESCO szellemi-kulturális örökséglistájára és a Hungarikum Gyűjteménybe való felvételét követően változott-e a Matyóföld iránti kereslet, s ha igen, ön szerint hogyan? Hatással volt-e ez a döntés a turisztikai kínálatra?
- A településre érkező látogatók mennyire érdeklődnek a matyó népművészet iránt? Miben nyilvánul meg az érdeklődésük?
- A térségi marketingtevékenységben (termékfejlesztés, kommunikáció, értékesítés, árpolitika) történt-e előrelépés az elmúlt 10 évben? Ez mely területeken, milyen együttműködés keretében és mely szervezet(ek) koordinálásával valósult meg?
- Hogyan valósul meg a hungarikum (turisztikai) hasznosítása a település marketingtevékenységében? Mely célcsoportokat próbálják elérni, milyen eszközökkel? Mit gondol, hogyan és milyen eszközökkel lehetne még jobban hasznosítani a hungarikumot annak érdekében, hogy a települési identitás erősödjön?
- Melyek a matyóföldi turizmust leginkább befolyásoló szervezetek és intézmények? E szervezetek tevékenységében mit emelne ki leginkább? Ezek a tevékenységek mely területeken (termékfejlesztés, infrastruktúra-fejlesztés, kommunikáció, értékesítés, közösségépítés, rendezvényszervezés stb.) eredményeztek változást, illetve milyen mértékű és irányú változást hoztak 2012 után?
- Térségi együttműködések keretében milyen típusú fejlesztések valósultak meg 2012 óta a matyó népművészethez kapcsolódó térségi örökséghelyszíneken? Ezek a fejlesztések milyen forrásból, milyen eredményekkel, mely szervezetek gesztorálásával valósultak meg? Hogyan értékelné ezek hatásfokát, milyen hozadékuk volt ezeknek a fejlesztéseknek?

4.2. A matyóföldi turizmus száz évvel ezelőtt

Ebben az alfejezetben vizsgáltam azt, hogy mi jellemezte száz évvel ezelőtt a beutazó és a belföldi turizmust a Matyóföldön, és melyek voltak a matyóföldi imázst formáló tényezők ebben az időszakban.

4.2.1. A beutazó és a belföldi turizmus a Matyóföldön

Az 1896-ban megrendezett millenniumi ünnepségek egyik színfoltja volt a matyó lakodalom budapesti bemutatása. Ettől az időponttól számítják a matyó népművészet felfedezését, hiszen ez tette Mezőkövesd gazdag hímző- és viseletkultúráját ismertté ország-világ előtt. A matyó lakodalom turisztikai látványossággá és egyben a matyó népelet reprezentánsává vált a 20. század első felében.

Abban, hogy a matyó népművészet széles körben ismertté váljon, kiemelkedő szerepet játszott Izabella főherceg asszony, Frigyes királyi főherceg felesége, aki „a művészi háziipar fő patrónája és terjesztője” volt. Az ő ötlete volt, hogy „a matyók háziiparának népszerűsítése okából” az ún. Izabella-bálon az Operaház színpadára emeljék a matyó mítosz elemét. Az Izabella-bál a főúri farsangi szezon eseménye volt. E bál fő látványosságaként mutatták be a matyó lakodalmas játékokat, amelyet Mezőkövesdről szállított népviseletben, néhány mezőkövesdi pár által betanított mágán szereplők adtak elő az Operaház színpadán a bál úri közönsége előtt 1911-ben. Egyes tudósítások szerint 60, mások szerint 90 pár szerepelt a 7 „élőkép” álló játékban.²⁴⁸ A korabeli újságok beszámolóiból azt is megtudhatjuk, hogy ettől kezdve rendszeresen bemutatták Mezőkövesden a matyó lakodalmas egy-egy részletét a rangosabb vendégeknek. Ez a látványosság általában a lakodalmas menet elvonulásából, a stafíring szekéren való körbeviteléből és a menyasszonytáncból állt.²⁴⁹

A matyó lakodalmast az 1930-as években a Gyöngyösbokrétá is beiktatta a programjába. A kövesdi csoport állandó műsorszámái a Kérő, a Menyasszonytánc és a Menyasszonyfektetés voltak. Az 1931-ben alapított mozgalom minden év augusztus 20-án bemutatókat szervezett a fővárosban.²⁵⁰

„Mezőkövesden turisztikai célú néprajzi látványossággént napjainkig tovább élt a matyó lakodalmas. A vendégsalogatónak szánt, lakodalmas keretbe foglalt tájház bemutatás, vacsora és tánc szinte állandó kínálata volt a mezőkövesdi turizmusnak az elmúlt évtizedekben. A játék szereplői a Matyó Néptáncgyűttes táncosai, kiegészülve a Matyó Nagymama Klub tagjaival.”²⁵¹

A produkció állandó keretéül Mezőkövesden egy ún. „táncospajta” épült, ahol az 1990-es évektől már a Matyó Népművészeti Egyesület szervezte a lakodalmast.

Az 1920-as évektől kezdve a népművészetet is bevonták a turizmus kínálati elemei közé. Mátéka Bélának, a Budapesti Idegenforgalmi Hivatal titkárnak feljegyzései rávilágítanak arra, hogyan próbálták bekapcsolni Mezőkövesdet a turizmusba. 1922-ben néhány, az Egyesült

²⁴⁸ FÜGEDI (1997a): 17–18.; FÜGEDI (1997e): 79–82.

²⁴⁹ FÜGEDI (1997e): 79–90.

²⁵⁰ DALA (1972): 579–598.

²⁵¹ FÜGEDI (1997e): 90.

Államokból érkezett vendég kívánságának eleget téve szervezte meg Mátéka Béla azt a mezőkövesdi kirándulást, amelynek kimondott célja az volt, hogy a vendégek egy kicsit a magyar népművészetet is megismerjék.

„Miután a közelmúltban Miskolc felé utazásom alkalmával Mezőkövesd állomásán éppen néhány ragyogó viseletű menyecskét láttam, s rojtos fejdíszüktől, díszes kötényüktől magam is meg voltam lepelve [...] azt válaszoltam, hogy menjünk Mezőkövesdre.”

Mátéka Béla alig egy évvel később már a Faluszövetség felkérésére szervezett társasutazást Mezőkövesdre, a mezőgazdasági kultúrnagra, meghozza illusztris vendégekkel, hiszen a miskolci vonathoz csatolt pullmankocsiban utazó vendégek között helyet foglalt a kormányzó, József főherceg és a pápai nuncius is. Mátéka feljegyzéseiből azonban azt is tudjuk, hogy milyen nagy erőfeszítések árán tudta csak megnyerni a mindössze 30 külföldi vendéget a kirándulás ötletének. 1923 tehát még túl korai időpont volt a vidéki turizmus fellendítésére, hisz még a fővárosba is kevesen látogattak, nemhogy vidékre. A harmincas évekre azonban megváltozott a helyzet: „Matyóország” a turizmus számára a magyar népi kultúra első számú reprezentánsává és más néprajzi tájak követendő példájává vált.²⁵²

Az 1930-as években kedvező földrajzi fekvése, a fővároshoz való közelsége miatt a Matyóföld kedvelt egynapos kirándulási célpont lett.

„Az IBUSZ vasárnaponként egyéni utasok számára társasgépkocsi kirándulásokat indított a Vigadó elől Matyóföldre. Az igények növekedésének hatására pedig a MÁV Budapestről Miskolcra indított ún. »filléres gyors« vonata Mezőkövesden is megállt.”²⁵³

A turizmus 1933-tól vált intézményesítetté és szervezetté Mezőkövesden. A MÁV és az Idegenforgalmi Hivatal összefogásával kezdték el kiépíteni a turizmus helyi infrastruktúráját. Ekkor nyitották meg a Matyó Vendégházat, Mezőkövesd legjellegzetesebb turisztikai létesítményét, amely Matyóház néven került be a köztudatba. A Matyóház alkalmas volt kisebb csoportban a látogatók megvendéglésére. Emellett a ház másik helyiségében szinte múzeumként mutatták be a matyó kézimunkákból válogatott terítőket, díspárnákat, blúzokat, ezenkívül matyó babát és hímzett papucsokat is vásárolhattak a turisták.²⁵⁴

A matyó kultúra a folklór, a népművészet és a nemzeti kultúra alakításában betöltött megkülönböztetett szerepe miatt az 1930-as években kiemelt árucikké vált. Ezzel együtt pedig „a matyó nép úgy hozzászókkott az idegenhez, mint az erőspaprikához” – írta 1936-ban a *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap*.²⁵⁵ A matyó népelet bemutatása turisztikai vonzerőként, olyan kínálati elemként jelent meg, amely az egész magyarságot képes volt reprezentálni. A magyar nemzeti kultúra megjelenítőjeként a világ különböző tájaira eljutottak a matyó népművészet alkotásai, egyúttal azok az idelátogatók számára is vonzóvá váltak.²⁵⁶

²⁵² JUSZTIN Márta (2006): „Utazgassunk hazánk földjén!” A belföldi turizmus problémái a két világháború között Magyarországon. *Korall*, 7(26), 200.

²⁵³ FÜGEDI Márta (1997g): „A szórakoztató egzotikum”. Az idegenforgalom Matyóföldön. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mítosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei 6., 127.

²⁵⁴ FÜGEDI (1997g): 127–141.

²⁵⁵ Idézi FÜGEDI (1997g): 135.

²⁵⁶ Matyó Népművészeti Egyesület (2010): 1–18.

„A turizmus tömegessé válása, a látogatók érdeklődése hamarosan kialakította a mezőkövesdi program állandósult forgatókönyvét, amelybe beletartoztak az alábbi programelemek: a matyó nép »megtekintése« (lehetőleg ünnepnap a templomba menet); reprezentatív vendégeknek népszokás-bemutató, leggyakrabban lakodalmas; eredeti matyó hímzések megtekintése és vásárlás, valamint matyó viseletbe beöltözve fényképezkedés.”²⁵⁷

Kisjankó Bori Kőkény közti kis házának meglátogatása az 1930-as évektől, a mezőkövesdi turizmus szervezetté válásától szintén állandó programpontja lett a látogatásoknak. Kisjankó Bori berendezkedett a látogatók állandó érdeklődésére, s mintegy nyitott, élő múzeumban élt és dolgozott itt. Már az 1930-as évektől vendégkönyvet vezetett, amelynek bejegyzései tükrözték Bori néninek mint a matyó nép reprezentánsának életét. Külföldi turistáknak, protokollvendégeknek, a magyar értelmiség és művészvilág jeles képviselőinek kézjegyei érzékeltetik a látogatókört. Kisjankó Bori neve és életműve a matyó népművészet egyik védjegyévé vált. Nemzetközi vásárok díszvendége volt, alkotásai olykor az egész magyar népet képviselték külföldön.²⁵⁸

A mezőkövesdi turizmus összetételének érzékeltetésére a korabeli újságok tudósításaiból tallózva Fügedi Márta több példát is említett az 1930-as évek rangosabb vendégeinek sorából.

Ezek szerint „India leggazdagabb fejedelme, az Indorei maharadzsa és kísérete mindenekelőtt a matyók táncában gyönyörködött. A windsori herceg és felesége matyó lakodalmat néztek, a japán követ a Matyóházban csárdást táncolt. 250 német vendég az IBUSZ által szervezett különvonattal érkezett, majd a Matyóházban betekintést kaptak a matyó viselet és népszokások érdekességeibe.”²⁵⁹

A híres vendégek sorát lehetne még folytatni, de a Mezőkövesdet meglátogató számos előkelő ember közül talán a sziámi (ma Thaiföld) uralkodópár látogatása volt a legemlékezetesebb 1934-ben. Ez a jeles esemény megmozgatta az egész lakosságot, és hosszú ideig beszédtemát jelentett az itt élőknek.²⁶⁰

A fellendülő turizmus a matyó népművészet megismertetése mellett azonban egyre inkább a matyóság életformájának átalakulását, a hagyományok és a díszítőművészet eredeti formáinak fellazulását is magával hozta. Mezőkövesd vezetői és a helyi értelmiség számára egyre égetőbb kérdésként fogalmazódott meg, hogy a város hagyományos, eredeti értékeit miként tudja megőrizni. Ezért már az első világháború után megerősödtek a matyó népművészet megmentésére irányuló törekvések.²⁶¹

²⁵⁷ FÜGEDI (1997a): 18. FÜGEDI (1997g): 132–135.

²⁵⁸ FÜGEDI Márta (1997d): „A matyó népművészet nagyasszonya”. Kis Jankó Bori néni. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mitosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei 6., 71–78.

²⁵⁹ FÜGEDI (1997g): 135.

²⁶⁰ FÜGEDI (1997g): 135–137.

²⁶¹ VISZÓCZKY Ilona (2006): A mezőkövesdi Matyó Múzeum 50 éve. In VISZÓCZKY Ilona (szerk.): *Eredmények és feladatok a matyóság néprajzi kutatásában. A Matyó Múzeum fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendezett néprajzi konferencia anyaga*. Miskolc, Mezőkövesd: Herman Ottó Múzeum, 278–286.

4.2.2. A matyó népművészet nemzetközi szereplése – a matyóföldi imázst alakító tényezők

A matyó népviselet eredeti funkciójától egyre távolabb kerülve, a magyar identitás egyfajta általánosabb kifejezőeszközzé vált. Azzal, hogy *a népi kultúrából kiemelt elemek magyaros jelképpé, magyar védjeggyé emelkedtek, számos szituációban már mint a magyarság reprezentatív vizuális megjelenítői kaptak szerepet.*

1929-ben az Itáliában megrendezett magyar hónapról tudósítva a *Nemzeti Újság* ezt írta: „A prefetto, a podesta, a comadan te del corpo d’armata társaságában egy szőkefejú, bájos fiatal magyar úriasszony, Thormandel Erna teljes matyó viseletben tündököl...”²⁶²

Amikor 1936-ban Londonban *Old Budapest* címmel magyar bált rendeztek, a matyó viseletet az esemény magyar karakterét meghatározó jellegzetességként emelték ki, ugyanis a bál meghívóján és plakátján is matyó viseletbe öltözött lány szerepelt. A rendezvényen részt vevő előkelő hölgyek is erre az alkalomra tervezett matyó díszítésű estélyi ruhákat viseltek, a Claridge Hotel igazgatójának kisfia pedig matyó korozsmába öltözve mézeskalács szívvel köszöntötte a londoni polgármestert.²⁶³

A *Sárga liliom* megfilmesítéséhez Korda Sándor a hollywoodi filmstúdióba rendelt 200 matyó öltözetet Mezőkövesdről, de a matyó népviselet a magyaros miliő és a népies karakterek érzékeltesére táncjátékokban, balettokban, sőt revükben is egyre gyakrabban felbukkant. A *Színházi Élet* 1925-ben tudósított arról, hogy a párizsi Moulin Rouge rendezője, kosztüm- és díszlettervezője Mezőkövesdre is ellátogatott, mert új revüjébe 2-3 magyar miliőjű képet akart beilleszteni.²⁶⁴

A világháborúk közötti évtizedekben divatlapok, női magazinok és színes újságok számtalan olyan modellt közöltek, amelyet a matyó viselet és hímzés ihletett. (Különösen Farnady Ilonka ruhatervei között volt gyakori a matyó hatás.) A szabás- és hímzésminta mellékleteket, a díszítő matyó hímzés sablonját megrendelhetette az olvasó. A modellek skálája a strand- és nappali ruháktól az estélyi ruhákig, sőt a díszmagyarig terjedt, de nagyon kedvelt volt a farsangi szezon jelmezei között is a matyó népviselet. 1938-ban az Operaházban nagyszabású magyaros ruhabemutatót tartottak a kormányzóné részvételével, köztük matyó ihletésű modellekkel. A fővédnök így nyilatkozott a gáláról: „A ruha nagy propagandaeszköz. A népek internacionális nagy versenyében a faji és nemzeti stílus nagy előnyt jelent.”²⁶⁵

A magyaros öltözködési stílus legsikeresebb intézménye Tüdös Klára Pántlika Szalonja volt, amely elsősorban a felső tízezet és a művészköröket látta el magyaros exkluzív modellekkel.

„Nekem dolgozott a fél ország népművésze – emlékezett vissza Tüdös Klára. – Az osztrák dirndli mintájára magyar tájak viseletéből csináltam leegyszerűsített nyári ruhácskákat, melyeken a népi hímzés csak annyi volt, mint mazsola a kalácsban. A hímzést mindig az ősforrásnál csináltattam. Mezőkövesd, Tard és Szentistván hímezte a matyó rokolyáim díszét.”²⁶⁶

²⁶² FÜGEDI (1997b): 48.

²⁶³ FÜGEDI Márta (1997b): „A festői, pávapompás matyó népviselet”. Divatok a matyó népviseletben – a matyó népviselet a divatban. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mítosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei 6., 33–52.

²⁶⁴ Idézi FÜGEDI (1997b): 33–52.

²⁶⁵ Idézi FÜGEDI (1997b): 50.

²⁶⁶ Idézi FÜGEDI (1997b): 52.

A matyó népviselet mint ihlető forrás a közelmúlt exkluzív divatjában is felbukkant. A *Modern Etnika* című, fiatal iparművészek által tervezett műcsarnokbeli kiállítás modelljei között éppen úgy, mint a Rómában megrendezett menyasszonyiruha-világversenyen, ahol a Wittner Design Stúdió matyó Mária-lány-viselet alapján tervezett ruhával lett első helyezett.²⁶⁷

Az *Országos Magyar Háziipari Szövetség* tevékenységére rámutatva egy korábbi fejezetben már utaltam arra, hogy ez a szervezet a század első éveitől kezdve igyekezett népszerűsíteni a matyó hímzéseket. Erre Fügedi az alábbi példákat említette: 1908-ban a torinói világkiállításra már zöldeskék selyemmel hímzett matyó párnákat is vittek. 1909 nyarán a Nemzetközi Feminista Egyesület pesti kongresszusán, ahol vásárlással egybekötött kiállítást rendeztek a háziipar termékeiből, a legnagyobb sikerük a matyó hímzéseknek volt. 1910-ben egy rangos városligeti garden partyn számos előkelő hölgy matyó hímzéssel díszített ruhában jelent meg. 1911-ben a torinói világkiállításon nemcsak matyó hímzéseket, hanem matyó babákat is bemutattak. Az Európai Vasúttársaságok Budapesten megtartott kongresszusán a záró banketten minden hölgy terítékét magyaros ajándékként egy-egy matyó hímzéssel kivarrt fehér selyemretikül díszítette. Batthyányné meghívására a neves francia divattervező, Poiret is eljött Pestre, hogy a magyar háziiparból ötleteket merítsen. A következő idényben a párizsi divatlapokban aztán számos modellen felismerhető volt a matyó hímzéssel díszített magyaros hatás. Poiret megrendelése között legérdekesebbnek a piros és drapp bőrre hímeztetett pasztellszínű matyó hímzéseket említették a kortársak.²⁶⁸

4.3. A matyóföldi turizmus napjainkban

A Matyóföldön napjainkban több olyan kiemelt szervezet, intézmény és esemény van, amely a matyóföldi turizmus fejlődését, fejlesztését szolgálja.²⁶⁹

Az olyan matyóföldi intézmények működtetése, mint a Matyó Múzeum, a Mezőgazdasági Gépmúzeum, a Kisjankó Bori Emlékház, a Táncpajta, a Népi Művészetek Háza, a Városi Galéria, a Községi Ház, a Szentistváni Kulturális és Információs Központ, a Tardi Faluház vagy a tájházak mindhárom településen jelentős mértékben hozzájárulnak a matyóföldi turizmus fejlődéséhez.

Ugyanakkor a három település civil szervezetei önként vállalt feladatként, alapszabályukban rögzítettek alapján foglalkoznak a matyó örökséggel. A civil szervezetek közül az alábbiak kiemelésével rámutatok arra, milyen színes és kiterjedt az egyesületi élet a Matyóföldön (5. táblázat).

²⁶⁷ Idézi FÜGEDI (1997b): 33–52.

²⁶⁸ FÜGEDI Márta (1997c): A páratlan matyó hímzés világcikk lesz – A matyó hímzés útja a népművésztől a lyukkártyáig. In FÜGEDI Márta (szerk.): *Mítosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, Officina Musei 6., 53–70.

²⁶⁹ Matyó Népművészeti Egyesület (2010): 1–18.

5. táblázat: Matyóföldi civil szervezetek

Település	Civil szervezet
Mezőkövesd	Matyó Népművészeti Egyesület
	Matyóföldi Idegenforgalmi Egyesület
	Matyó Nagymama Klub Egyesület
	Matyó Kertbarát Egyesület
	Mezőkövesdi Városvédő és Városszépítő Egyesület
	Matyóföldi Amatőr Művészek és Művészetpártolók Egyesülete
	Matyó Néptáncgyűttes
	Százrósás Néptáncgyűttes
Tard	Gyöngykaláris Néptáncgyűttes
	Tardi Hagyományőrző Egyesület
	Tardi Hagyományőrző Pávakör
	Tard Turizmus Egyesület
	MEMOART Kulturális Közhasznú Egyesület
Szentistván	Szentistváni Hagyományőrző Egyesület
	Gyöngyösbokrétás Hagyományőrző Egyesület
	Karczos Murci Hagyományőrző Egyesület

Forrás: NSKI saját gyűjtés (2021)

Kiemelhetők az 1990–2000-es években megvalósított infrastrukturális beruházások, fejlesztések is. Városi beruházként megépült a rendezvényeket befogadó Táncpajta (1989), majd civil kezdeményezésre az önkormányzat az élő népművészet színtereként működő Hadas városrészt helyi védelem alá helyezte (2001). A Matyó Népművészeti Egyesület az egyik hadasi épület átalakításával létrehozta a Népi Művészetek Házát (2002), a Mezőkövesdi Önkormányzat pedig megvásárolta a háziipari szövetkezet épületét (2004) abból a célból, hogy ott új, korszerű múzeumot alakítsanak ki, egyúttal támogatta az állandó kiállítás megvalósítását is.

A Matyóföldön ma is a kiemelt események közé tartozik az 1962 óta 3 évente megrendezett Kisjankó Bori Országos Hímzőpályázat és Kiállítás. Ennek legfőbb célja, hogy ösztönözze olyan korszerű textilek készítését, amelyek a magyar népi hímzés hagyományait használják fel. A Százrósás Hímzőpályázat és Kiállítás a három matyó település hímzéseinek újjáalkotását és bemutatását célozza. Ezt 2002 óta ugyancsak 3 évenként rendezik meg. A Borsóka Hímzőkör tagjainak alkotásai a megalakulás (2002) óta rendszeresen képviselik a hímző hagyományokat országos pályázatokon. 2006 óta a Matyóföldet reprezentáló, helyben készült népművészeti termékek kereskedelmi célú értékesítésére is lehetőség nyílik az egyesületnek a Matyó Múzeum bejáratánál kialakított boltjában.

A Matyó Néptáncgyűttes rendszeresen, a mezőkövesdi, tardi, szentistváni hagyományőrzők alkalmasszerűen mutatkoznak be hazai és külföldi vendégszereplések alkalmával. A Borsóka hímzőkör tagjai és a kézműves mesterek évente több alkalommal tartanak mesterségbemutatót, valamint rangos fesztiválokon, nemzetközi rendezvényeken jelentkezik kiállítással.

4.3.1. A kereslet és a kínálat változása az elmúlt tíz évben

A matyóföldi turizmus alatt valójában a mezőkövesdi turizmust értem. Szentistvánról és Tardról nem állnak rendelkezésemre külön adatok. Megjegyzendő azonban, hogy a két községben a falusi turizmus olyan kismértékű, hogy az a Matyóföldre irányuló látogatóforgalmat érdemben nem befolyásolja.

Az interjúalanyok megerősítették azt, hogy Mezőkövesden a vendégek és a vendégéjszakák száma növekedést mutatott a járványhelyzet előtt. 2011-ben 40 ezer vendég volt, és 111 ezer vendégéjszaka realizálódott. 2019-ben viszont már 66 ezer vendég 157 ezer vendégéjszakát töltött itt el. A növekedés annak volt köszönhető, hogy újabb szálláshelyeket hoztak létre. A Balneo Hotel Zsori Thermal & Wellness – amely a legnagyobb kapacitású szálláshely Zsóryban – 2008-ban nyílt meg, s az általa realizált eredmények már megmutatkoznak a 2011. évi vendégforgalmi adatsorban.

A teljes vendégforgalom növekedése ellenére a múzeumi látogatószámokban nem történt változás. Sőt, az elmúlt 15 évnek az adatai alapján az látszik, hogy a múzeumi látogatószámokban csökkenés figyelhető meg. (A múzeumok között egyedül a Kisjankó Bori Emlékház látogatóforgalmában vannak ingadozások.) Függetlenül attól, hogy világörökségi címet kapott a matyó népművészet, folyamatosan jellemző volt a csökkenő tendencia. A város múzeumaiba évente átlagosan 20 ezer fő látogatott a 2000-es évek elején, most viszont csak 15 ezer fős látogatószám a jellemző. *„A világörökség cím tehát valójában nem látszik a látogatószámokon”* – jegyezte meg az interjúalanyunk.

A legnagyobb vonzerővel a Zsóry Gyógy- és Strandfürdő rendelkezik. Interjúalanyunk elmondása szerint többféle kutatási irányból is egyértelműen az derül ki, hogy a látogatók elsősorban a fürdő miatt érkeznek Mezőkövesdre. A szálláshelyek jelentős része eleve a fürdő mellett (a városközponttól 3-4 km-re) található. Nem csak a nagyobb kapacitású szálláshelyek koncentrálnak Zsórifürdőn, hanem a Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program keretében sok magánszálláshely is megújult ott a közelmúltban. Ezzel szemben a városközpontban kevesebb szálláshely található.

A fürdő pár éve nem kapott újabb támogatást, előtte azonban a gyógyhelyi támogatásból alakították ki az üdülöhelyi központot. Az is fontos volt ugyanis, hogy a fürdő közelében megszálló vendégek tartalmasan tudják eltölteni az estét, legyen játszótér, futópálya, szökőkút stb. Ezek valóban hiányzó elemek voltak ott.

A fürdővendégeknek jellemzően csupán egy kis része érdeklődik a városközpontban lévő matyó értékek iránt. Ez mutatkozik meg a két vonzerő látogatószámában: a fürdő éves látogatószáma körülbelül 400 ezer fő, amelyben benne van a helyi lakosság, illetve azok is, akik gyógykezelésre vagy rekreációs céllal érkeznek. A Matyó Múzeum látogatószáma ezzel szemben körülbelül 15 ezer fő évente. A gyógyvíz miatt sok a visszatérő vendég belföldről és külföldről egyaránt, sőt egyre többen vásárolnak itt házat (lengyelek és főleg szlovákok), ezáltal az ő ismerőseik, rokonaik is ellátogatnak ide. Ugyanakkor ha egyszer megtekintették a város által kínált látnivalókat, többször már valószínűleg nem teszik ezt meg. Ezért a helyi szakembereknek szükséges lenne innovatív eszközökkel megújítani a látnivalókat ahhoz, hogy azok a visszatérő vendégeknek újra érdekesek legyenek.

Jelenleg a matyó népművészet iránt érdeklődők elsősorban a Matyó Múzeumot és a Hadas városrészt látogatják meg. A fürdő után a Matyó Múzeum bír a legnagyobb vonzerővel a látogatók számára. Emellett érdekes még a Matyó Porta, ez azonban a Hadas városrészen kívülre esik. Ezenkívül a Takács István Gyűjtemény és a Hajdu Ráfi János Mezőgazdasági

Gépmúzeum is érdeklődésre tart számot, de a Matyó Múzeum látogatottsága körülbelül kétszerese a Mezőgazdasági Gépmúzeum látogatottságának, és körülbelül négyszerese a Takács István Gyűjteménynek.

A múzeumok megtekintésének ösztönzésére a város egy terméksomagot hozott létre. Amikor a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóságtól az összes mezőkövesdi múzeum átkerült a Mezőkövesdi Közkincstár Nonprofit Kft.-hez (a Kisjankó Bori Emlékház addig is ide tartozott), akkor egy kombinált belépőjegyet alakítottak ki a látogatók számára. Ezzel a vendégek a Matyó Múzeumot és a Hadas városrész kiállítóhelyeit is meglátogatják, de megnézhető vele a Takács István Gyűjtemény is. A Hajdu Ráfis János Mezőgazdasági Gépmúzeumtól a vendégek még idegenkednek, de akik elmennek oda, annál nagyobb élménnyel távoznak onnan. Volt olyan időszak, amikor a Kisjankó Bori Emlékház is benne volt a csomagban, jelenleg azonban nem része annak.

A rendezvények látogatószámát sokkal nehezebb mérni, mivel a rendezvények többsége nem fizetős. A kínálati oldalon azonban itt is bővülés történt. A világörökség cím elnyerését a Matyó Rózsa elnevezésű rendezvénnyel ünnepelték meg 2013 elején. Ezt azóta is minden januárban megtartják vagy a mezőkövesdi Városi Sportcsarnokban, vagy pedig a Községi Házban.

Mezőkövesden a vendégek összetételében nem történt változás az elmúlt 10 évben. Éves szinten a belföldi vendégek aránya 75%, a külföldieké 25%. A külföldiek javarészt inkább a nyári időszakban érkeznek. Ezen kívül is vannak külföldi vendégérkezések, de a nemzetközi vendégforgalom a nyári időszakban realizálódik a legnagyobb számban.

Tardon a matyó népművészet világörökséggé és hungarikummá nyilvánítása nem gyakorolt hatást sem a település iránti keresletre, sem a kínálatra, ugyanakkor megjegyzendő, hogy a település adottságai nem is teszik lehetővé a nagyobb látogatóforgalmat. A matyó települések közül elsősorban Mezőkövesd iránt jelentkezik turisztikai kereslet, és főként ott értelmezhető ennek a hozadéka is.

Összegzőként megállapítható, hogy a vendégéjszakák számában ugyan érezhető egyfajta növekedés, de a matyó kulturális vonzerők látogatottságában nem, sőt az elmúlt 20 évben összességében inkább csökkenés, az utóbbi években pedig stagnálás figyelhető meg.

4.3.2. Az elmúlt tíz év turisztikai marketingtevékenységének értékelése

A következőkben értékeltem az elmúlt 10 évben megvalósított turisztikai marketingtevékenységet Mezőkövesd esetében; bemutattam a térségi turisztikai együttműködések, valamint a matyó népművészeti termékek értékesítésére tett települési és térségi törekvéseket.

4.3.2.1. Mezőkövesd marketingtevékenysége

A települési marketingtevékenységre Mezőkövesden viszonylag kevés forrás áll a szakemberek rendelkezésére. Ez többnyire a kiállításokon való megjelenésre, illetve a kiadványok megjelenítésére elegendő. A város önmagát nem igazán tudja hirdetni tévében vagy online reklámfelületeken. A Mezőkövesdi Tourinform Iroda pár éve a fürdő marketingjével is foglalkozik, azonban marketingforrása inkább a fürdőt üzemeltető cégnek van.

A fürdő honlapján megjelennek a település látnivalói is. Ezt akár ebben a formában meg lehetne jeleníteni a városi honlapon is. A városi honlap lehetne tehát egy másik fontos megjelenési

felület, ezen külön lehetne a matyó népművészeti értékeket népszerűsíteni. Ezen a honlapon jelenleg a tourinform-iroda kezeli a rendezvényekkel, programokkal, látnivalókkal kapcsolatos információkat, valamint a közlekedés menüpontot. Maga a honlap viszont elavult, ezért többször próbálkoztak már azzal, hogy külön információs aloldalt készítsenek a lakosoknak, és külön aloldalt a turistáknak. Ha ez elkészülne, képi világában is meg tudnák mutatni a matyó viseletet. Egy modernebb oldalt ugyanis szívesebben böngésznék a helyiek is.

A Facebookon is létrehoztak egy Mezőkövesd profilt, amelynek a profilképe egy matyó hímzés. Ez nem az önkormányzat oldala, hanem a Matyóföldi Idegenforgalmi Egyesületé, s ezen javarészt turisztikai tartalmakat szoktak megosztani.

A Mezőkövesdről készült kiadványok borítóképein általában megjelenik a matyó hímzés. A szakemberek szerint az olvasók szívesebben veszik kézbe azokat a kiadványokat, amelyeknek matyó hímzés van az elején, szövegükben pedig megjelenítik azt, hogy a matyó népművészet világörökség. A szálláshelyek is igyekeznek ezeket az információkat feltüntetni az oldalukon.

A Mezőkövesdi Tourinform Iroda és a Matyóföldi Idegenforgalmi Egyesület a járványhelyzet időszakában ösztönözte, hogy az utazási irodák számára termécsomagokat állítsanak össze. Ezért ötleteket gyűjtöttek azzal kapcsolatban, hogy mit lehetne kiajánlani fél napra vagy egy napra. Ez alapján összeállítottak három félnapos és három egész napos javaslatot. A belföldi utaztatással foglalkozó utazási irodáknak elküldték ezeket, azonban most még nehéz azt érzékelni, hogy egy-egy csoport a hatásukra érkezett-e Mezőkövesdre, vagy sem. Most tehát van egy kész ajánlat a csoportosan érkező vendégek részére, akiknek már ez alapján elmondhatják, hogy egy-egy programra mennyi időt érdemes fordítaniuk. A tourinform-iroda nem értékesítheti a programcsomagokat (ők nem láthatnak el utazásszervező tevékenységet), így költségkalkulációt sem készíthettek az ajánlatokhoz. A csoportos jegyárakat azonban megjelenítették (hány főtől mennyibe kerül a belépés), amiből látható, hogy mennyibe kerülne a részvétel.

4.3.2.2. Térségi marketing együttműködések

A térségi turisztikai együttműködésekkel kapcsolatban a Tourinform Iroda vezetője elmondta, hogy a Matyóföldi Idegenforgalmi Egyesület helyi turisztikaidesztináció-menedzsment (TDM) szervezetként tagja a 2009-ben megalakult, jelenleg 16 tagból álló Eger Térsége Egyesületnek. A helyi szervezettel párhuzamosan fenntartották, és a mai napig is fenntartják a térségi TDM szervezetet, ahol Egerrel, Szilvásváraddal, Egerszalókkal, Bogáccsal dolgoznak együtt. A TDM-ben a legtöbb esetben egyesületként tagok, de van, ahol az önkormányzat, és van, ahol intézmény a tagja. A pályázatok során együtt kellett működniük, azonban többen akkor is vállalták, hogy alkalmazottakat foglalkoztatnak, amikor már megszűntek a pályázati források. Így ebben az időszakban is közösen biztosították az anyagi erőforrásokat. Az elmúlt 10 évben közösen, térségként jelentek meg turisztikai kiállításokon (például Debrecenben és Szolnokon). Minden megjelenéskor mindenkinek van egy fél vagy egész pultja, van közös honlapjuk, készült közös kiadvány a projektből, és ezután a Matyóföldi Idegenforgalmi Egyesület is készített még önerőből egy térségi térképet.

Kiemelendő még a három matyó település közötti együttműködés. A mezőkövesdiek szokták mondani, hogy Tardot és Szentistvánt is be kell vonni a közös tevékenységekbe. Tard és Szentistván között van azonban különbség: Tardon vonzerőt jelent a tájház, amelyet kibővítettek, felújítottak, ezenkívül kitelepülnek turisztikai kiállításokra, ahol a saját népviseletükkel népszerűsítik a települést. Tardon mozgalmasabb az élet, míg Szentistvánon kevésbé. Utóbbi helyen csak

bejelentéssel látogatható a tájház. Az interjúalany véleménye szerint a vendégeknek ezért nehéz azt mondani, hogy látogassák meg Tardot és Szentistvánt, mert Szentistván kevésbé elérhető, és Tardon is inkább a szezonban van egyfajta nyitvatartás.

A Matyó Rózsa Ünnepe a világörökségi címhez kötődik, s ez a rendezvény újra összekovácsolta a településeket. Ilyenkor mindhárom település jelen van. A Matyóföldi Folklorfesztiválon és a Matyó Húsvéton mindig részt vesz Tard vagy Szentistván polgármestere is. Alapvetően tehát a rendezvények szervezésében van kapcsolat a három település között. Emellett közösen is megjelentetnek kiadványt, és részt vesznek a Budapesti Vásárközpontban minden évben megrendezésre kerülő Nemzetközi Utazás Kiállításon. Ugyanakkor a településeknek önállóan is megjelennek kiadványaik, illetve külön-külön is ápolnak testvértelepülési kapcsolatokat. S mivel egy járásban vannak, jellemzőek az önkormányzati együttműködések is.

4.3.2.3. A matyó népművészeti termékek értékesítése

Napjainkban elsősorban az ékszer, a hímzett fülbevaló, a medál, a hímzett öv, a hímzett póló, a hímzett ing, a nyakkendő vásárlására van igény. Leginkább a ma használatos ruhadarabok és kiegészítők adhatók el, illetve a matyó motívumok megjelennek a különböző használati és ajándéktárgyakon.

Az érdeklődőknek lehetőségük nyílik a matyó népművészeti cikkek vásárlására mind Mezőkövesden, mind Tardon. A Matyó Népművészeti Egyesület a Matyó Múzeumban tart fenn egy üzletet, ahol meg lehet vásárolni a termékeket. Hosszabb távú fejlesztésként szükséges lenne átalakítani és bővíteni, mert egy megfelelő kapacitásokkal rendelkező népművészeti boltot megkívánna a világörökség és a hungarikum elismerés. Egy ilyen volumenű vonzerónél a külföldi múzeumokhoz hasonló kialakítást lehetne megvalósítani: az áramlástervezés során a látogatót a kijáratnál be lehetne vezetni a boltba, hogy az épület elhagyása előtt még meg tudja azt tekinteni.

A Matyó Népművészeti Egyesületnél egyelőre nem lehetséges az online vásárlás, azonban a Tardon található Matyodesign már online is lehetőséget biztosít a vásárlásra. Ők külföldre is értékesítenek terméket. Mezőkövesden az online értékesítésnek egyelőre korlátozottak a feltételei: egy online vállalkozás ugyanis nagy alaptőkét kíván.

A Hadas városrészben is hozzá lehet jutni népművészeti termékekhez. A hímzett ajándéktárgyak mellett emléktárgyakra is igény van, például hűtőmágnesre, képeslapra, bögrére, esernyőre stb. A Matyóföldi Idegenforgalmi Egyesület pályázati támogatással az ilyenfajta tárgyak előállítását is megkezdte. Kínálnak továbbá fazekas termékeket és mézeskalácsot is ajándéktárgyként.

2021-ben Zsórifürdő területén is megnyitottak egy népművészeti boltot az új gyógyparkban. Ez a 80%-ban matyó népművészeti termékeket árusító bolt valószínűleg szezonálisan fog működni.

A Balneo Hotel Zsori Thermal & Wellnessben – amely a legnagyobb kapacitású szálloda a városban – adott hétvégén visszatérően szoktak hímzésbemutatókat tartani. Ehhez általában bútorfestő bemutató is társul. Itt van közvetlen vásárlási lehetőség is.

A magánvállalkozók elsősorban oda szállítanak matyó népművészeti terméket, ahol van kereslet, így főként Hévízre és Budapestre. Húsz évvel ezelőtt még külföldre is szállítottak árut, de ez ma már nem jellemző. Most inkább a vásárokon, illetve az eredeti matyó motívumokkal tervező divatcégeken (pl. By Me, Sugarbird) keresztül valósul meg a külföldre történő értékesítés. Ezek igényes, minőségi, ugyanakkor drága áruk, más célcsoportot szólítanak meg, mint a népművészeti boltok termékei.

A külföldi vásárlói kör markánsan körülhatárolható részét jelentik az elszármazott magyarok. Ők inkább egyéni vásárlóként jelennek meg. A külföldi vásárlásoknak az amerikai és a kínai piac jelenti a fókuszát. A matyó termékeknek azonban elsősorban belföldi vásárlói vannak.

4.4. A matyóföldi turizmust alakító szervezetek tevékenysége

A rendezvények megvalósításában a Matyó Népművészeti Egyesület és a Matyóföldi Idegenforgalmi Egyesület jár az élen, a Mezőkövesdi Közkincstár Nonprofit Kft. (az önkormányzatnak 100%-ban lévő tulajdona) pedig mint a múzeumok üzemeltetője, fenntartója emelhető ki. A Hadas városrészben lévő házak fenntartója azonban nem egy szervezet és nem egy intézmény. Itt a házak egy része a kézművesmesterek saját tulajdona, azokat ők üzemeltetik. Ezenkívül van néhány olyan ház is, amely az önkormányzat tulajdonában van és használatba adták a mestereknek, akik annak fejében, hogy gondoskodnak az épületek állagmegővéséről és elvégzik azokon a szükséges felújítást, árusíthatják a saját termékeiket és bemutathatják a mesteriségüket. A Hadas városrészben újonnan kialakított házak és a Táncpajta átkerültek üzemeltetésbe a Mezőkövesdi Közkincstár Nonprofit Kft.-hez. Ezáltal minden turisztikai vonzerőt szerencsésen egy kézben tudnak működtetni. A fenntartási költséghez azonban az önkormányzatnak olyan költségvetést kell biztosítani, ami ezt a megnövekedett feladatot fedezni tudja.

A kulturális intézmények közül a matyóföldi turizmust befolyásoló szervezetek közé tartozik még a Közösségi Ház és az ehhez anyagi erőforrásokat biztosító önkormányzat.

4.5. Fejlesztések a matyó népművészethez kapcsolódó örökséghelyszíneken

Körülbelül húsz évvel ezelőtt a korábbi Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet helyén kezdték el pályázati pénzből kialakítani az új Matyó Múzeumot, amely addig a jelenlegi Tourinform Iroda helyén fogadta a látogatókat. 2005-től a Matyó Ház felújított műemléki épülete ad otthont a Matyó Múzeumnak.

Napjainkban a másik nagy beruházás a Hadas városrész fejlesztése. Több pályázatot is benyújtottak erre a célra, eddig azonban nem sikerült megvalósítani ezt a fejlesztést. A Hadas városrész fejlesztését több évig elodázták, néhány éve végül sikerült egy pályázati forrást elnyerni. Most a végéhez közeledik a rehabilitáció, terméskő burkolatot kapott az a rész, ahol az érintett házak vannak, és időközben több lakóházat igyekezett az önkormányzat megvásárolni.

Az új épületekben kiállítások is várhatók a jövőben, hiszen új funkciót kell találni a jelenleg funkció nélküli házaknak is. A pályázat ugyanis csak az építést és a felújítást tette lehetővé, a tartalmi elemek kidolgozása még további tervezést és befektetést kíván. A tervek között szerepel a népi játékok megjelenítése és a gasztronómiai kínálat bővítése: a hagyományos ételeknek autentikus, ugyanakkor mai, fogyasztható formában való kínálása. Ezen a területen lenne lehetőség a fejlődésre.

A felújítások sorát folytatva kiemelhetjük még a mezőkövesdi Közösségi Házat, amelynek a korszerűsítésével modernebb környezet fogadja a látogatókat. A Rendezvényközpont felújítása és a Közösségi Ház színháztermének a felújítása 2020-ban fejeződött be európai uniós pályázati forrásból.

4.6. Összefoglalás

A matyó népi kultúra beillesztése a modern tömegturizmusba az 1930-as évekre történt meg. Ekkorra a népművészet a nemzeti kultúra alakításában betöltött megkülönböztetett szerepe miatt is kiemelt turisztikai árucikké emelkedhetett. Kedvező földrajzi fekvése, a főváros közelsége miatt és a turizmus szervezett kereteinek a kiépítésével a Matyóföld erre az időszakra kedvelt egynapos kirándulási célpont lett. Emellett egyre inkább a magyar identitás kifejezőjévé, a magyarság vizuális megjelenítőjévé is vált. A növekvő turisztikai érdeklődés azonban egyre inkább a matyóság életmódjának az átalakulását és a díszítőművészet eredeti forma- és színvilágának a fellazulását is magával hozta. A díszítőkedv azonban tovább élt a Matyóföldön, igaz, jóval kevesebb embernek nyújt ma megélhetést, mint száz évvel ezelőtt.

A turizmus fejlődését segítő szervezetek, ahogyan száz éve, ma is törekszenek megőrizni és továbbadni a hagyományokat, népszerűsíteni a matyó népművészetet. A tevékenységüknek köszönhetően az elmúlt évtizedekben folyamatos vendégforgalom-növekedés volt jellemző Mezőkövesden. A növekedés elsősorban a város elsődleges fő vonzerejének, a Zsóry Gyógy- és Strandfürdőnek köszönhető, ez a termék az, ami elsődlegesen eladható. Az elmúlt évtizedek adatsora alapján azonban az is látszik, hogy a matyó népművészetet bemutató vonzerők (elsősorban a múzeumok, kiállítóhelyek) látogatószámában inkább csökkenés figyelhető meg. A matyó népművészet UNESCO világörökségi címmé és hungarikummá nyilvánítása tehát valójában nem járult hozzá a látogatószámokhoz.

A fürdővendégeknek egyelőre csak kis része érdeklődik a városközpontban lévő matyó értékek iránt, bár sok közöttük a visszatérő vendég. Ha ezek a vendégek egyszer megtekintették a matyó értékeket bemutató helyszíneket, akkor többnyire már nem térnek oda vissza. Ezért a jövőben feladatként fogalmazódik meg a szakmai szervezetek számára a látnivalók megújítása vagy interaktív funkciókkal való ellátása annak érdekében, hogy azok újra érdekesek legyenek a visszatérő turistáknak is.

A fenti megállapítások szerint tehát a hipotézisem első része beigazolódott. E szerint annak ellenére, hogy a matyó népművészet az utóbbi években több kitüntető címben is részesült (UNESCO szellemi kulturális örökséggé, hungarikummá válás), a matyóföldi vendégforgalomra elsősorban nem a matyó népművészet van hatással, hanem a Zsóry Gyógy- és Strandfürdő. A hipotézis másik része – hogy a matyó népművészet iránti érdeklődés növekedést mutat az előbb említett elismeréseknek köszönhetően – azonban nem nyert igazolást.

Ugyanakkor a szakmai szervezetek már eddig is több kezdeményezést megvalósítottak a matyó népművészetet bemutató múzeumok és kiállítóhelyek látogatóforgalmának ösztönzése érdekében, amit a jövőben is folytatnak majd, így a többi között:

- Kombinált belépőjegyet hoztak létre, amelynek keretében a látogatóknak lehetőségük nyílik több múzeum kedvezményes megtekintésére.
- Az utazási irodák számára terméksomagokat állítottak össze, három félnapos és három egész napos programra tettek javaslatot.
- A Matyó Múzeumban interaktív eszközöket (interaktív táblák, tabletek) alkalmaznak annak érdekében, hogy a fiatal korosztály számára is élményszerűbb legyen a kiállítás.
- A világörökségi címhez kötődve 2013 januárjától szervezik meg a Matyó Rózsa Ünnepét, amely most már Mezőkövesd egyik nagy rendezvényévé nőtte ki magát. Ez a rendezvény egyben jó példa a három település (Mezőkövesd, Tard és Szentistván) közötti együttműködésre is.

- A térségi szervezeti együttműködések (a térségi TDM szervezeti tagság) is elősegítik a matyó népművészeti örökség népszerűsítését, hiszen a közös marketingtevékenység keretében kiadványok készülnek, turisztikai kiállításokon van lehetőség bemutatni a térségi hagyományokat.
- A térségi beruházások szintén nagymértékben hozzájárulnak a hagyományok továbbéléséhez: a Hadas épületegyüttesének a fejlesztésével a város jelentős vonzerővel gazdagodott. A Hadas 2022-től, a beruházás befejezése után várhatóan még nagyobb érdeklődésre tarthat majd számot.